

УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТИР: ВИКЛИКИ ДЛЯ Слобожанщини

Матеріали дослідження

Київ – 2021

Авторський колектив:

Давимука Олександра Олегівна, заступниця директора ДМГО «Центр міжнародно безпеки»; головний спеціаліст Національного інституту стратегічних досліджень

Замікула Микола Олександрович, перший заступник директора ДМГО «Центр міжнародної безпеки», старший науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень

Кравченко Валерій Вікторович, директор ДМГО «Центр міжнародної безпеки»; старший науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень

Дослідження підготовлене громадською організацією «Центр міжнародної безпеки» у партнерстві з Міністерством у справах ветеранів України за підтримки Харківського офісу Фонду Конрада Аденауера в Україні.

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства у справах ветеранів України.

Усі частини цієї публікації захищені авторським правом. Жодна частина цієї публікації не може бути перекладена, скопійована, відтворена будь-якими електронними, механічними або іншими засобами, зберігатися або оброблятися електронними системами без попереднього дозволу авторів.

Координація проекту: Харківський офіс Фонду Конрада Аденауера в Україні, м. Харків.

© Центр міжнародної безпеки, 2021

© Харківський офіс Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2021

Подяка:

Автори дослідження висловлюють подяку регіональним партнерам:

- Шосткинській міській раді
- Конотопській міській раді
- Охтирській районній державній адміністрації
- Спільці ветеранів АТО у Вовчанському районі
- Куп'янській районній державній адміністрації
- Ізюмській районній державній адміністрації
- Відділу Міністерства у справах ветеранів України у Сумській області
- Відділу Міністерства у справах ветеранів України у Харківській області

А також особисто Владиславі Зновяк, Олександрі Іващенко.

Виконавець соціологічного дослідження:

Центр прикладних досліджень, <https://cpd.com.ua/>

ДМГО «Центр міжнародної безпеки»
Адреса: вул. Комбінатна 25, к. 146А
02002 Київ, Україна
Телефон: + 38 097 656 6675
Електронна пошта: intsecurity@ukr.net;
Веб-сторінка: <https://intsecurity.org/>

Харківський офіс Фонду Конрада Аденауера
вул. Скрипника 14А
61057 Харків, Україна
+38 057 7290270
<https://www.kas.de/uk/web/ukraine/home>

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОЕКТ	6
УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТИР: ВИКЛИКИ ДЛЯ СУМЩИНИ	
Регіональні проблеми	7
Зовнішній вплив	9
Локальні проблеми	10
Рекомендації	16
Додаток 1. Сумська область – дані соціологічного дослідження	18
УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТИР: ВИКЛИКИ ДЛЯ ХАРКІВЩИНИ	
Регіональні проблеми	27
Зовнішній вплив	30
Локальні проблеми	32
Рекомендації	40
Додаток 2. Харківська область – дані соціологічного дослідження	42

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОЕКТ

Проект «Український фронтір: виклики для Слобожанщини» є ініціативою, розпочатою громадською організацією «Центр міжнародної безпеки» (ЦМБ) за підтримки Фонду Конрада Аденауера в Україні у партнерстві з Міністерством у справах ветеранів України. Він є продовженням проектів «Український фронтір: виклики для Таврії» (2020 р.), «Український фронтір: виклики для Закарпаття та Причорномор'я» (2019 р.).

Метою проекту є визначення актуальних загроз та викликів у східних прикордонних регіонах України; напрацювання рекомендацій щодо зменшення визначених деструктивних впливів і підвищення якості управління (good governance) на рівні районів (громад), місцевої та центральної влади.

Протягом червня-липня 2021 року представники ЦМБ вивчали проблеми, які хвилюють населення Сумської (Шостка, Конотоп, Охтирка) та Харківської (Вовчанськ, Куп'янськ, Ізюм) областей.

Польовий етап проекту включав кількісне та якісне соціологічне дослідження (анкетне опитування та глибинні інтерв'ю). Вибірка для анкетних опитувань серед населення – квотна, статевовікова, репрезентативна для населення регіону, в якому проводилось дослідження; для експертів – цільова (представники організацій громадянського суспільства, бізнес-асоціацій, центральних та місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, працівники сфери освіти та культури). Загальна кількість оброблених анкет – 1000 шт. (500 анкет для кожного досліджуваного регіону). Виконавець – компанія «Центр прикладних досліджень».

У результаті були розроблені карти проблем для кожного досліджуваного регіону та відповідних районів. Дані систематизовані за наступними категоріями:

- Регіональні проблеми;
- Зовнішній вплив;
- Локальні проблеми.

Дослідження виступає продовженням проекту «Паспорт безпеки України», реалізованого ЦМБ у 2017-2019 рр., з метою подальшого вивчення соціальної стійкості в різних регіонах України.

УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТИР: ВИКЛИКИ ДЛЯ СУМЩИНИ

Сумська область характеризується великою протяжністю спільного кордону з Російською Федерацією та розвиненою промисловою базою. Особливості географічного розташування і соціально-економічного розвитку регіону, а також його історично-етнічна фрагментарність формують потенційні ризики і умови для поширення інструментів російського гібридного впливу на відповідних територіях.

Регіональні проблеми

Для Сумщини актуальними є такі **загальнодержавні проблеми** як трудова міграція, неефективність місцевої влади, брак фінансування та стагнація промислової сфери. Незадовільні соціально-економічні умови провокують **відтік молоді та кваліфікованих працівників з регіону**, що відповідно породжує брак трудових кадрів та послаблює економічний потенціал області. При цьому Сумщина зберігає ресурсний потенціал формування на своїй території кваліфікованих кадрів (зокрема, за рахунок розвинутих закладів освіти), де молодь здебільшого отримує якісну базову освіту, проте саме через економічні проблеми та **відсутність перспектив для професійного зросту** вимушена виїжджати до столиці, в сусідні регіони та за кордон. За результатами опитування в Сумській області, близько 38% респондентів зазначили, що вже мають досвід роботи за кордоном, або хотіли б виїхати на заробітки чи постійне місце проживання з України (при цьому близько третини – 34% – вказали, що їх на місці все влаштовує).

Проблеми економічного характеру, які відображаються на загальному демографічному і соціальному розвитку Сумщини, частково пов'язані і з питаннями браку державного фінансування та неефективного використання

бюджетних коштів. Населення області в цілому демонструє занепокоєння питаннями низької ефективності роботи центральної та обласної влади – зокрема, в контексті вирішення ситуації із **розподілом коштів на місцях**. Показовими в даному контексті є дані соціологічного дослідження – на питання «Які проблеми і протиріччя можна спостерігати у Вашому місті?» близько 34% опитаних мешканців Сумщини в першу чергу називають політичні конфлікти, поділ влади. Проблеми місцевої влади з ефективністю, компетентністю та здатністю забезпечити інтереси жителів регіону відображаються на її загальному рейтингу – серед респондентів третина (32%) відповіли, що скоріше або повністю довіряють органам влади на місцях, у той час як близько половини (49,8%) частково або повністю не довіряють.

Окрім загальнодержавних проблем, специфічними для економіки області стало у свій час **питання переорієнтації експорту**, через що промисловість регіону зазнала суттєвих економічних втрат (до війни на Сході України експорт продукції, виготовленої на Сумщині, у своїй більшості був націлений на РФ). У той же час, частина регіональних промислових підприємств є державними, і вже традиційними проблемами для них стали брак державного замовлення і затримання виплат за виконані роботи. Загалом ж підприємства функціонують без повноцінного використання усіх своїх можливостей та потенціалу. Наявні проблеми в економіці на місцях поглибив загальнодержавний карантин через світову пандемію Covid-19 – приватизовані підприємства обмежували свою роботу задля уникнення банкрутства, водночас масових звільнень в цей час в регіоні не спостерігалось.

На доходи і загальний рівень забезпечення місцевого населення впливає **розповсюдженість сезонних робіт**. На питання «З чого складається Ваш дохід?» дві третини опитуваних (близько 70%) відповіли про офіційні зарплати і виплати, у той час як 7,6% респондентів вказали про приватне підприємство як джерело доходу. При цьому 17,8% респондентів зазначили про наявність у них неофіційних джерел отримання коштів.

Проблемною для регіону стала і **реформа з децентралізації**. Результати опитування показали, що близько 52% респондентів не відчують змін в своєму населеному пункті після відповідної реформи, у той час як 12% опитаних вважають, що ситуація погіршилась. Наразі у Сумській області налічується 36 об'єднаних територіальних громад. Попри присутню активність та зацікавленість у місцевого населення в розвитку ОТГ системні проблеми (зокрема, асиметричність формування громад, питання прозорості формування бюджету, незрозумілість у розподілі повноважень між районними адміністраціями і ОТГ) дещо **нівелюють потенціал реформи децентралізації**, провокуючи розчарування на місцях у її реалізації.

Суперечливо сприймається жителями Сумщини і медична реформа – дані соціологічного опитування демонструють негативну оцінку якості надання медичних послуг після реформи системи охорони здоров'я (на рівні 22%), у

той час як майже половина (43,9%) респондентів зазначила про відсутність жодних змін.

Головною проблемою в сфері безпеки залишається **близькість до кордону з РФ** та потенційна можливість російського вторгнення. Актуальним питанням залишається **недостатня надійність укріплення та захищеності кордону** – за час війни його лінія була забезпечена лише елементарним загородженням, що місцями проходить безпосередньо через населені пункти, окремі будівлі та двори. Окрім того, розташування області на периферії відкритого конфлікту та спільний кордон з Росією нівелює потенціал регіону перед інвесторами, що зменшує можливість самостійного та швидкого розвитку місцевих громад.

Сумщина виступає **неоднорідним регіоном** як за економічним потенціалом та розвитком промисловості, так і за суспільно-політичними настроями. На політичну поведінку місцевого населення впливають **соціокультурні показники** – багатонаціональність населення та збереження тяжіння до радянської ментальності у певних (у тому числі, вікових) категорій жителів. В окремих районах області наявний як стійкий електорат проросійських політичних сил (Опозиційної платформи – «За життя»), так і формально праворадикальні націонал-патріотичні сили, які використовують відповідну проукраїнську риторику з метою формування і утримання сприятливого для себе образу серед місцевих жителів. При цьому системні проблеми з неефективністю управління та в соціально-економічному розвитку на місцях залишаються стійкими незалежно від ідейних поглядів тих чи інших представників місцевої влади.

Населення загалом відрізняється **низьким рівнем політичної активності** і залученості в суспільно-політичні процеси в державі. Також відсутні прояви проросійського активного осередку, що проводив би агітаційно-провокаційну публічну діяльність. Усвідомлюючи загрозу від РФ, місцеві жителі різного віку активно долучаються до процесу формування територіальної оборони, що є важливим завданням для регіональної системи безпеки.

Зовнішній вплив

Російська Федерація продовжує здійснювати **суттєвий зовнішній вплив** на Сумщину. В першу чергу, це було обумовлене економічно-бізнесовими зв'язками, трудовою міграцією та налагодженим транспортним сполученням. Основні гібридні зусилля РФ спрямовані на проведення **інформаційних операцій** через ЗМІ та соціальні мережі. При цьому заборону російських ЗМІ і соцмереж в Україні підтримує 38% опитуваних, у той час як чверть респондентів вважають цей крок помилковим. При цьому, прагнення до покращення регіональних відносин з РФ – економічних зв'язків та транспортного сполучення – серед населення Сумщини не спостерігається.

За оцінками респондентів найбільш негативне ставлення місцеві мешканці мають саме до Російської Федерації, наступними за нею у «антирейтингу» йдуть Білорусь та Китай. Суттєво вирізняються оцінки людей свого ставлення до НАТО та США – спостерігається їх **полярність та розпорошеність**, що вчергове підтверджує розкол та невизначеність думок жителів регіону щодо зовнішньополітичного курсу України.

Думки респондентів щодо зовнішньополітичного курсу України досить неоднорідні, однак **пріоритетним є шлях до членства в НАТО та ЄС**. Членство в НАТО для місцевих жителів в першу чергу означає безпеку та захист від РФ; членство в ЄС – економічний розвиток, цінності та приналежність до розвиненої частини світу. При цьому за даними опитування на питання «Якби референдум щодо вступу України в НАТО проводився найближчим часом, як би Ви проголосували?» близько половини опитаних не визначилися з відповіддю або не брали би участі в голосуванні, майже 15% опитаних проголосували би проти, і близько 38% респондентів – «за». Велика частка людей, що не визначилися або байдужі до даного питання, з одного боку, виступають аудиторією, вразливою до можливих спекуляцій і дискредитації євроатлантичного курсу України проросійськими силами в регіоні; з іншого – створюють можливості для подальшого формування позитивного іміджу НАТО в регіоні (за умов відповідної системної комунікації з боку влади і громадського сектору). У цілому як у противників інтеграції, так і в її прибічників бракує загальної обізнаності щодо питань, пов'язаних з НАТО. Окрім того, велике значення має **відірваність Києва та центральної влади від периферійних територій** та нерозуміння місцевих проблем та потреб.

Загальний інформаційний фон у регіоні представлений здебільшого національними телевізійними каналами (серед найбільш популярних каналів – «1+1», «Інтер», «Україна»), а також інтернет-ЗМІ («ТСН.ua», «Українська правда», «Кореспондент», «Страна.ua»). Результати соціологічного опитування демонструють, що більшість респондентів (55%) довіряють телебаченню; близько половини (45,7%) – українським інтернет-сайтам.

Локальні проблеми

Шостка. Шостка – місто з населенням 74 тис. осіб, центр однойменного району, розташованого на півночі Сумської області. Для мешканців Шостки однією з ключових проблем є концентрація як фінансових потоків, так і уваги влади **на центрі області** – на розвитку міста Суми. Дисбаланс надходжень помітний в різних сферах – освітній, медичній, культурній. Обласна влада перекладає **видатки на місцеві бюджети**, що викликає негативне ставлення та нерозуміння зі сторони місцевих жителів. Фінансування від державних програм залишається на обласному рівні, в наслідок чого невеликі міста не мають доступу до державних коштів та забезпечують свої нагальні потреби за рахунок зв'язків з міжнародними фондами та проектною діяльністю.

Серед негативних наслідків децентралізації також має місце **закриття певних об'єктів соціального забезпечення**, які раніше були розташовані в місті та утримувалися за кошти обласного бюджету. Так у Шостці припинили свою роботу шпиталь для ветеранів АТО та медичне училище, що викликало протест цільових зацікавлених груп населення. Процес децентралізації не зробив місцеві бюджети більш наповненими, а їх реалізацію – цільовою та ефективною. В той же час через недофінансування державою проектів національного рівня до місцевих бюджетів надходять вимоги фінансувати і проекти на кшталт «Великого будівництва». При цьому на місцевому рівні відчувається невдоволення діяльністю передусім центральних органів влади через **низьку ефективність впровадження реформ і відсутність розуміння та врахування регіональної специфіки**.

Основною фракцією в міській раді є партія Опозиційна платформа – «За життя», яка має 11 мандатів. При цьому, така ситуація суттєво відрізняється від інших ОТГ півночі регіону, де більшу електоральну підтримку мають проукраїнські політичні сили. Подібна **неоднорідність та полярність політичних вподобань** мешканців однієї області демонструють наявність боротьби за вплив окремих політичних сил на даній території, що не сприяє сталому соціально-економічному розвитку та провокує подальші конфлікти на локальному рівні.

Через небажання місцевих еліт допускати конкуренцію регіон має **низьку бізнес-привабливість для потенційних інвесторів**. Окрім того, позиції проросійської політичної сили демонструють наявність стійкого проросійського електорату на місцевому рівні. Досі чимало місцевих жителів працюють в РФ, але в останні роки все більше трудових мігрантів орієнтується на Чехію та Польщу. В той же час, у населення немає запитів на відновлення системного транспортного сполучення з РФ, як і торгівельних зв'язків на локальному рівні.

Конфліктів суспільного характеру, а також на релігійному підґрунті в районі не спостерігається. У Шостці функціонує нещодавно створена парафія ПЦУ, її священник є капеланом. Разом з тим, у місті були помічені випадки **поліцейського свавілля та перевищення повноважень**. На локальному рівні в цілому забезпечується взаємодія влади та громадянського суспільства. Шостка наразі єдине з міст області, де реалізовано проект «Офіс розвитку громади» – формат круглого столу місцевої влади та представників ГО, що забезпечує наявність відкритого діалогу та реалізацію окремих програм.

Карантинні обмеження негативно вплинули на економіку регіону, але більшість місцевого бізнесу продовжують свою діяльність, що убезпечило місцевих жителів від масових звільнень та неоплачуваних відпусток. Основним роботодавцем є державні **оборонні підприємства**, де працює до 2 тис. осіб. Однак на сьогодні дані підприємства працюють лише на 40% своїх можливостей, хоча ситуація дещо покращувалась у зв'язку з військовими

подіями – з'явився попит на продукцію в умовах конфлікту. Окрім цього, з 2015 року джерелом доходу в області є фармацевтичний завод «Фармак». Інші підприємства (пороховий завод «Зірка»), не працюють, або ж працюють в обмеженому режимі (державний завод Укроборонпрому «Імпульс»). Зустрічаються і випадки збанкрутування підприємств (завод з виготовлення хімічних реактивів «Хімреактив»). У той же час, залишки радянської хімічної промисловості та недотримання правил утилізації промислових відходів впливають на **стан екології** як у районі, так і в регіоні.

У контексті доступу до інформації, найбільшу аудиторію серед видань мають місцеві інтернет-сайти. Також в місті є друковані ЗМІ, радіо, 2 телеканали. Серед місцевих жителів старшого віку досі користується популярністю російське телебачення, доступ до якого надають супутникові антени.

Конотоп. Конотоп – місто з населенням близько 85 тис. осіб; адміністративний центр однойменного району та Конотопської міської громади.

Децентралізація, що за своєю суттю мала надати місцевій владі розширені повноваження, не мала суттєвого впливу на місто. Натомість реформа **інституційно обмежила функції районної державної адміністрації**, що надалі існує, продовжує розвивати відносини та контакти в регіоні, але з обмеженими можливостями. Незважаючи на те, що від початку впровадження реформи створення ОТГ мало позитивний результат, наразі

для Конотопу повстала **проблема дефіциту бюджету**. Окрім того, на розподіл державних коштів та реалізацію проектів впливає політична ситуація та особисті інтереси центральної влади, що нівелює якість проектних пропозицій. Наприклад, спортивний стадіон, якого бракує в Конотопі, був збудований за фінансування з обласного бюджету в населеному пункті, де в ньому відсутня потреба. Для забезпечення сталого розвитку міста **бракує державного дофінансування**, адже окрім інших фінансових зобов'язань на місцеві бюджети покладено обов'язки утримування пільговиків. Так місцева влада надає грошову допомогу людям з інвалідністю-ветеранам АТО на житло у розмірі одноразової виплати 200 тис. грн. Однак враховуючи можливості місцевого бюджету, за рік такі виплати може отримати лише від 2 до 4 осіб. Загалом ж в місті Конотоп налічується близько 1300 ветеранів.

В той же час, Конотоп – єдине місто в області, де активні позиції займає ВО «Свобода». На локальному рівні в інформаційному та публічному полі спостерігається **широке формальне використання націонал-патріотичної риторики** (подекуди радикальної) та відповідної національної символіки. При цьому відповідна декларативна проукраїнська позиція **не має суттєвого впливу та ефекту на вирішенні загальних проблем у місті**, пов'язаних із незадовільним станом розвитку інфраструктури, промисловості, відсутності перспектив зовнішніх інвестицій, вразливості місцевого населення до російського гібридного впливу (через популярність російських медіа) тощо.

Ситуація з безпекою в місті неоднозначна – попри наявність налагодженої взаємодії поліції з ОТГ, серед жителів присутній невисокий рівень довіри до правоохоронних органів. У цілому на відчуття особистої безпеки громадян суттєво впливає **загальний рівень соціальної напруги**, який зріс за роки війни, а також наявність ситуативних конфліктів на ідейно-ціннісному, етнічному, релігійному підґрунті.

В економічному аспекті наслідки карантину через світову пандемію Covid-19 особливо загострили для району **проблеми промислового комплексу**. Через загальнодержавний локдаун припинив свою роботу місцевий арматурний завод. Серед функціонуючих підприємств в Конотопі залишилися «Авіакон» та «Мотордеталь». «Авіакон» – державне оборонне підприємство, що безпосередньо залежить від державного замовлення, і має наразі 6 млн. грн. заборгованостей по виплаті заробітної плати працівникам через затримку в надходженні державних коштів за виконану роботу. Експорт, що раніше здійснювався за різними напрямками, в тому числі до РФ, суттєво постраждав в наслідок війни. Особливо в даному контексті понесло збитки підприємство «Мотордеталь», яке було зорієнтоване на експорт в Росію. На критичну ситуацію з районною промисловістю місцева влада не має впливу через приватизацію відповідних підприємств. Офіційні показники безробіття в районі не є критичними, однак вони не репрезентують повноцінно реальну

картину з ринком праці на місці. Серед жителів району поширеною є **трудова міграція** до інших регіонів України, Європи та Росії та в Європу.

У контексті проблем інформаційного середовища на локальному рівні зберігається **наявність у місцевого населення (зокрема, серед людей старшого віку) доступу до російських каналів** через супутникове телебачення. Проблема загострилася після кодування українських телевізійних каналів. Крім того, спостерігаються **проблемні питання з українським цифровим мовленням у форматі Т2** – сигнал йде з Чернігівської області, і через рельєф місцевості його якість залишається низькою. ЗМІ у місті активно переорієнтовуються на мережу Інтернет. У Конотопі функціонують 3 газети та телерадіокомпанія. Блогерство у місті лише розвивається, але ще не характеризується якістю та довірою аудиторії.

Незважаючи на російську пропаганду, що від початку війни активно поширювалася на прикордонних територіях, місцеві мешканці активно допомагали українським військовим, розвиваючи волонтерський рух в регіоні. Таке ставлення до ситуації на Донбасі також розділяли мешканці Шостки, Глухова, Королевця. На сьогодні ж у місцевих активістів спостерігається певне **розчарування в ефективності діяльності органів державної влади з урегулювання конфлікту на Сході України.**

Охтирка. Охтирка – адміністративний центр Охтирського району і Охтирської міської ради з населенням близько 47 тис. осіб; розташоване на півдні Сумської області.

Загальна суспільна думка мешканців м. Охтирка вказує на те, що хоч реформа децентралізації і надає ширші повноваження об'єднаним територіальним громадам, але в той же час **не призводить до масштабного**

та якісного оновлення місцевої влади. Місцеві жителі у своїй більшості політично пасивні, що в першу чергу відображується у результатах голосувань на місцевих виборах. В умовах низької явки (50-56%) фактично влада зберігається за правлячою політичною групою. В той же час, в Охтирці було обрано мера, що представляє партію «Сила і Честь», але його діяльності протистоїть опозиція, яку складають представники старої еліти.

В свою чергу ОТГ **позбавлені будь-якого інституційно-ієрархічного контролю.** Виходячи з цього, в районі спостерігаються випадки нецільового використання коштів. В свою чергу правоохоронні органи переходять в залежність від ОТГ та місцевої влади, адже фінансуються з місцевого бюджету. Тобто на місцевому рівні на сьогодні спостерігається **ослаблення інструментів стримування та противаг.** Окрім того, населення сільської місцевості не обізнане щодо принципів реформи децентралізації, що дає можливість керівництву ОТГ залучати та використовувати кошти на власний розсуд, а не відповідно до запитів громади.

Окремою проблемою є **нестача робочих місць та закриття підприємств** в районі. Люди очікують від децентралізації спрямування коштів місцевого бюджету на відродження промисловості, що згідно з реформою не є завданням місцевої влади, а подібні погляди та нерозуміння ситуації є наслідками радянської політики. Економічна ситуація суттєво погіршилася через пандемію Covid-19, особливо негативні наслідки мали вплив на бізнес та найманих працівників. У зв'язку із загальнодержавним карантинном поширеною стала практика неоплачуваних відпусток для працівників. Деякі підприємства Охтирки були вимушені припинити роботу, а їх власники виїхали за кордон. Окрім того, села в районі перебувають в занедбаному стані без перспектив для розвитку, що провокує подальшу урбанізацію та міграцію. В той же час в районі видобувають газ, але лише в одному з дев'яти створених ОТГ. Відповідно **надходження до бюджету та забезпеченість ОТГ суттєво різняться в районі,** так як деякі громади недоотримують або взагалі не отримують надходжень з даного промислового напрямку. Між іншим, серед великих підприємств району – Тростянецька шоколадна фабрика, що дає великі відрахування в бюджет, вкладає кошти в медичну та соціальну сфери.

Важливо відзначити розвиток місцевого телебачення як в даному районі так і загалом в районі. Але фактично новостворені медіа продовжують утримуватися за кошти місцевих бюджетів, хоча формально комунальних ЗМІ не залишилось. Відтак місцеве телебачення підпорядковується місцевій владі. Друковані ЗМІ утримуються з бюджету або спонсорами, в той час як їх популярність зменшується. Незалежних ЗМІ немає – так чи інакше місцеві медіа захищають інтереси власників та спонсорів.

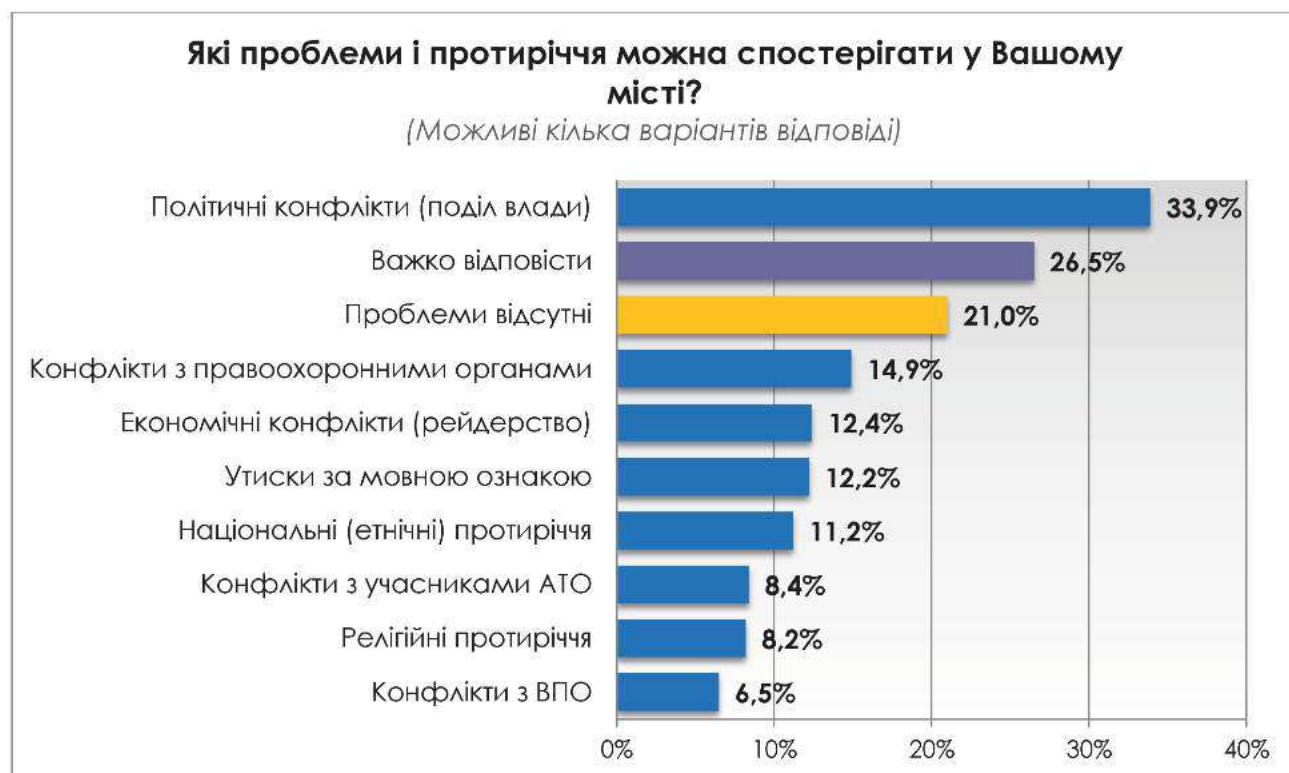
Рекомендації

Задля налагодження стабільної системи розвитку регіону і зменшення впливу негативних факторів, що сформувались в Сумській області, пропонується:

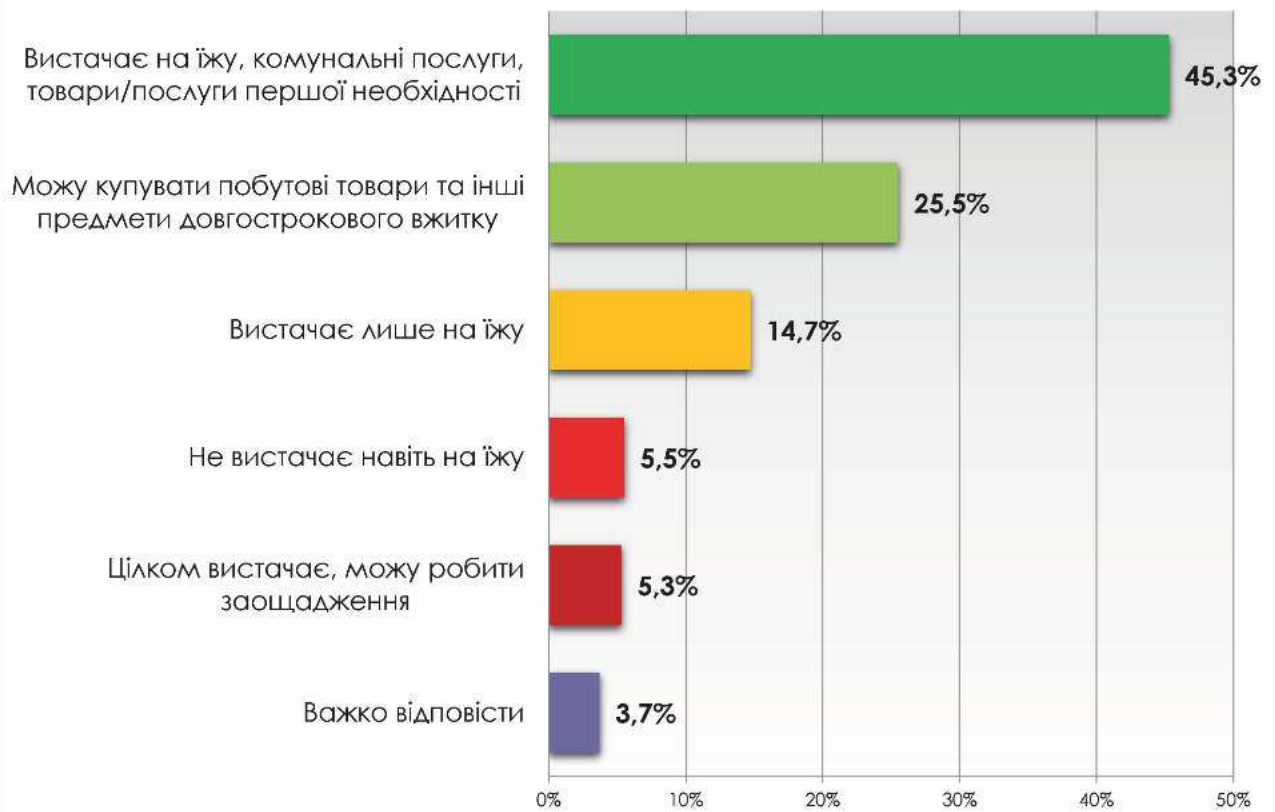
- Забезпечити прозоре та невідкладне виконання проекту облаштування та укріплення державного кордону з РФ, уникаючи неефективного розподілу коштів та контролюючи їх витрати.
- Збільшити розміри бюджетного фінансування соціальної сфери в регіоні відповідно до його стратегічного значення та проблемних питань, властивих даному регіону;
- Створити систему заохочень, програм підтримки задля розвитку місцевих незалежних ЗМІ;
- Створити окрему систему експертних органів при міських радах, які б спеціалізувались на використанні грантових програм для залучення коштів у проблемні сфери регіону, до прикладу – розвиток освітньо-розважальних центрів для молоді, ініціативи для покращення екологічного стану регіону;
- Задля розвитку місцевого бізнесу та ліквідації тіньового ринку праці зменшення оподаткування для окремих сфер – важливих та перспективних для регіону;
- Забезпечити віддалені райони області стабільним та якісним доступом до українського телебачення, створити пільгові пакети для людей похилого віку, аби уникнути подальшого засилля російського інформаційного простору;

- Вдосконалити систему стримування та противаг на місцевому рівні, прописати принципи співпраці ОТГ та правоохоронної системи;
- Зменшити пільгового навантаження на місцеві бюджети (виплати учасникам АТО);
- Забезпечити умови для розвитку та дофінансування існуючої промислової бази регіону;
- Реалізувати заходи у рамках екологічної освіти населення, вести інформаційні кампанії про існуючі проблеми зі станом довкілля та можливі шляхи їх вирішення;
- Створити умови для залучення інвестицій та реалізації ініціатив для розвитку регіонального і локального туризму;
- Забезпечити ефективну інформаційну політику, спрямовану на нівелювання російського пропагандистського впливу в медіапросторі;
- Підвищити рівень інформування населення щодо питань європейської інтеграції та співпраці України з НАТО шляхом розробки цільової локалізованої концепції комунікації європейської та євроатлантичної інтеграції з урахуванням специфіки настроїв місцевого населення; сприяти популяризації європейського та євроатлантичного вектору серед молодого населення (у школах та закладах вищої освіти).

Додаток 1. Сумська область – дані соціологічного дослідження

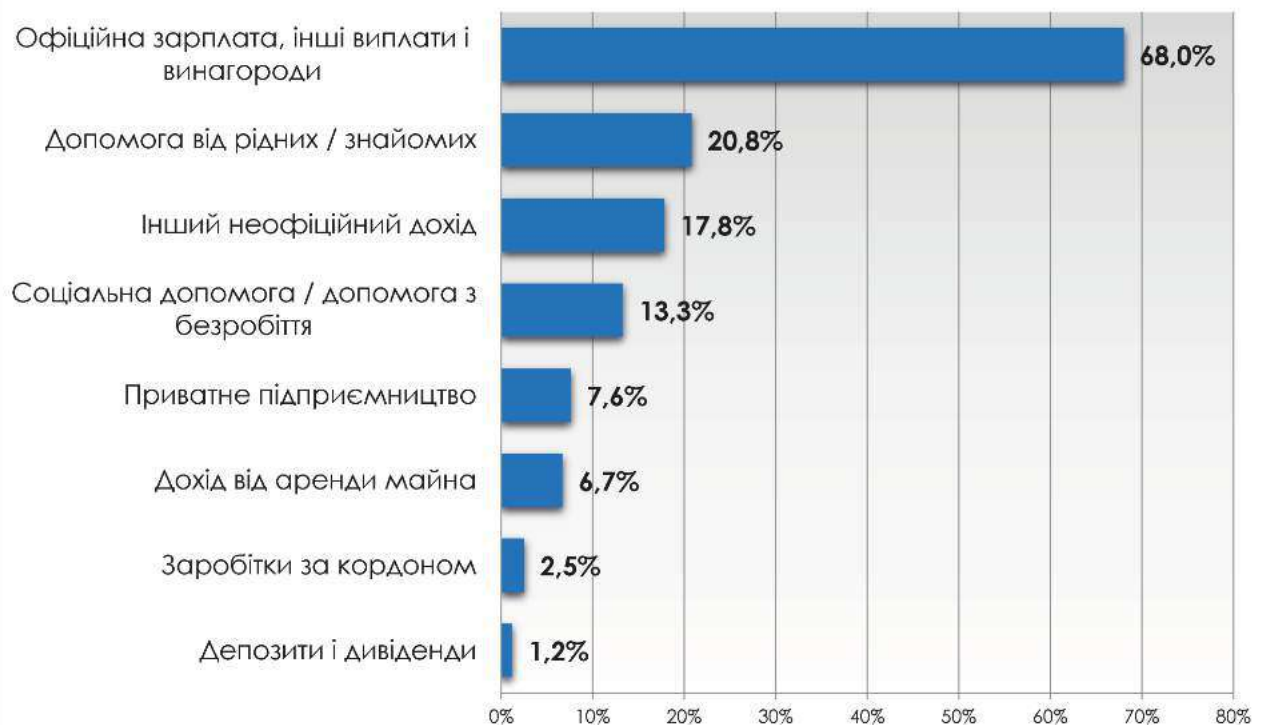

Як Ви оцінюєте свій рівень доходу?

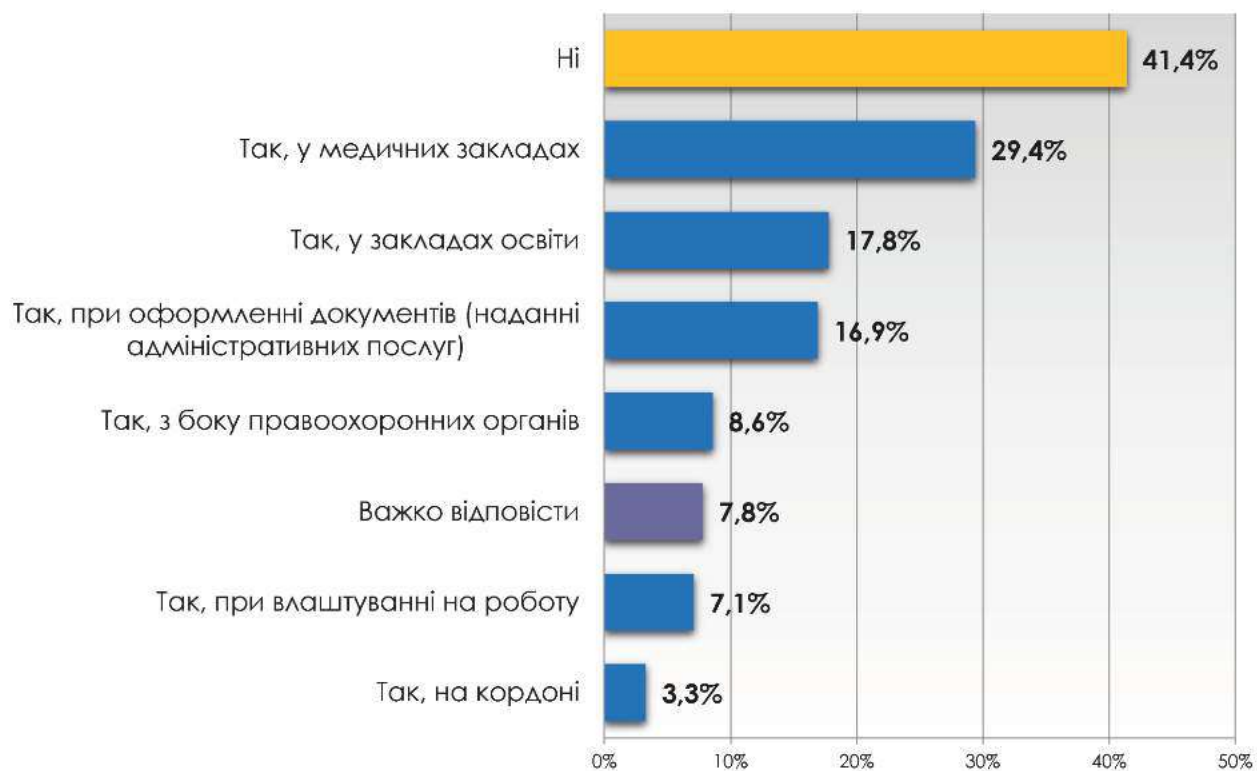
З чого складається Ваш дохід?

(Можливі кілька варіантів відповіді)

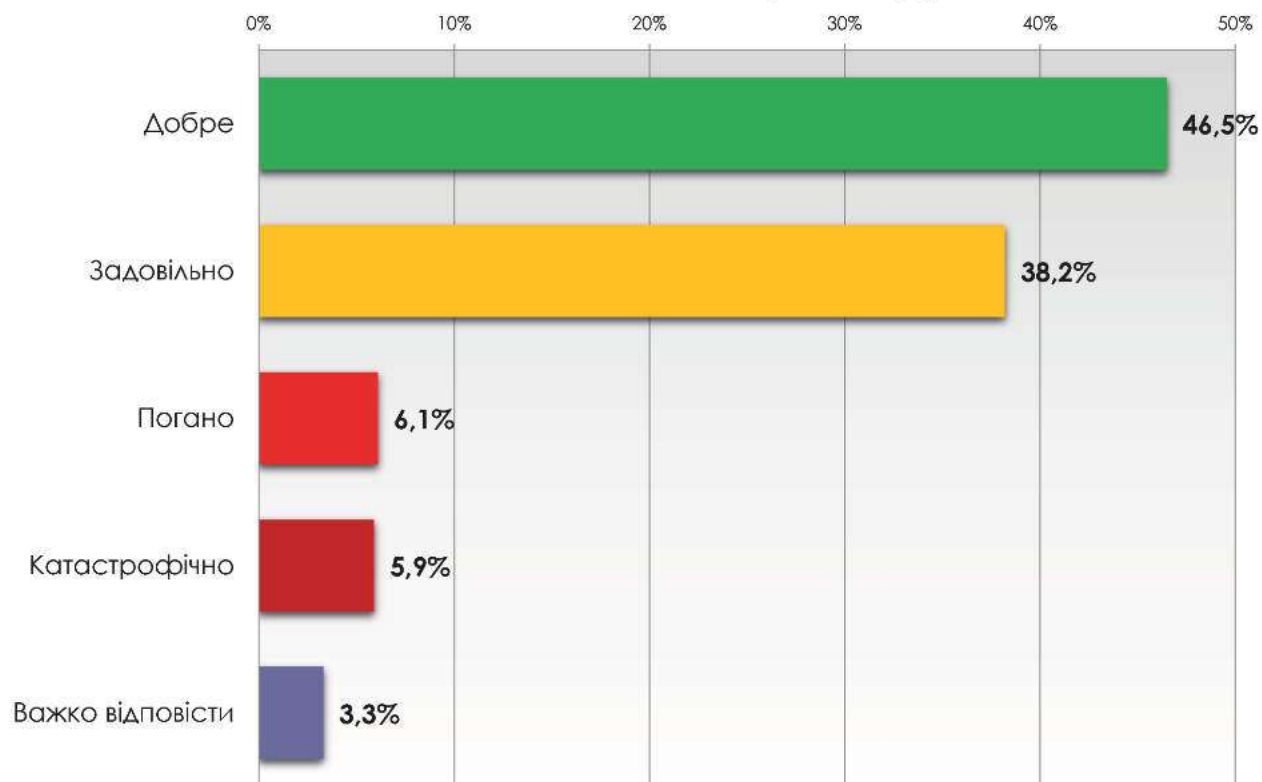

Чи стикалися Ви з проявами корупції?

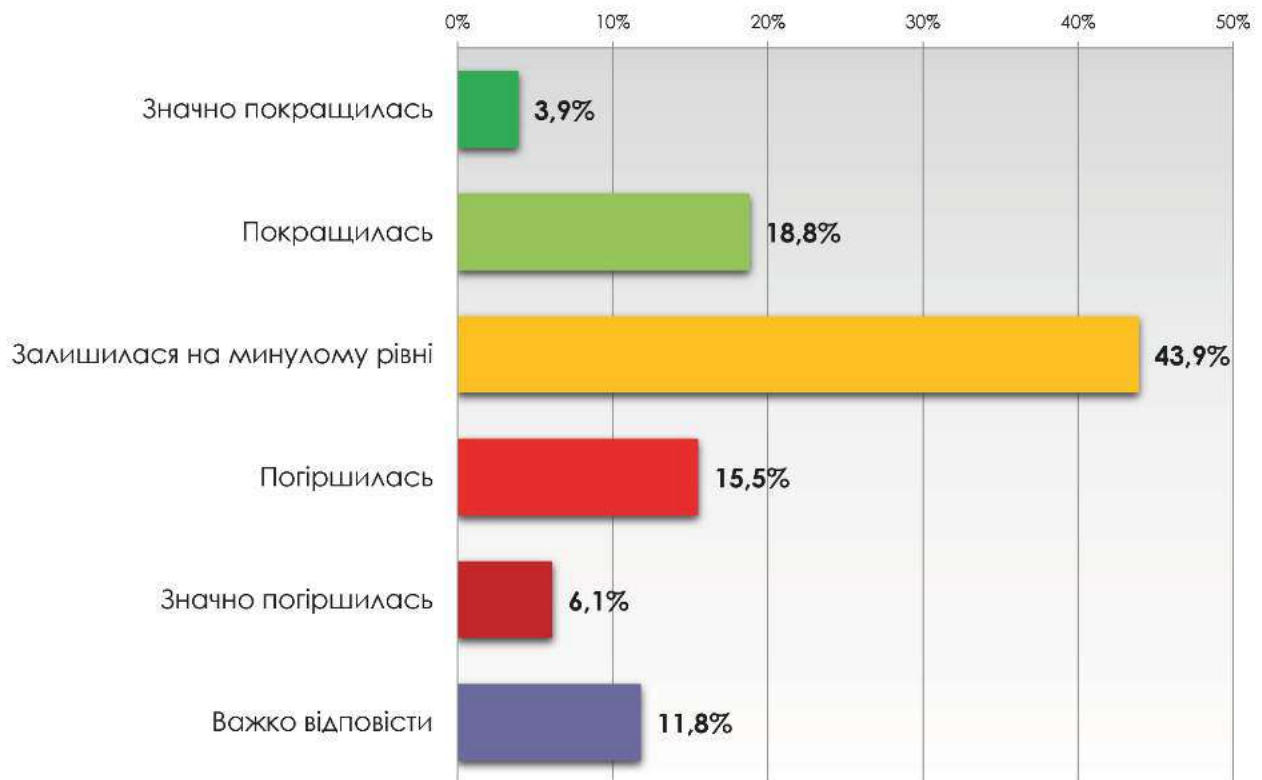
(Можливі кілька варіантів відповіді)

Як Ви оцінюєте стан з екологією у своєму регіоні?

Як змінилася якість надання медичних послуг після реформи системи охорони здоров'я?

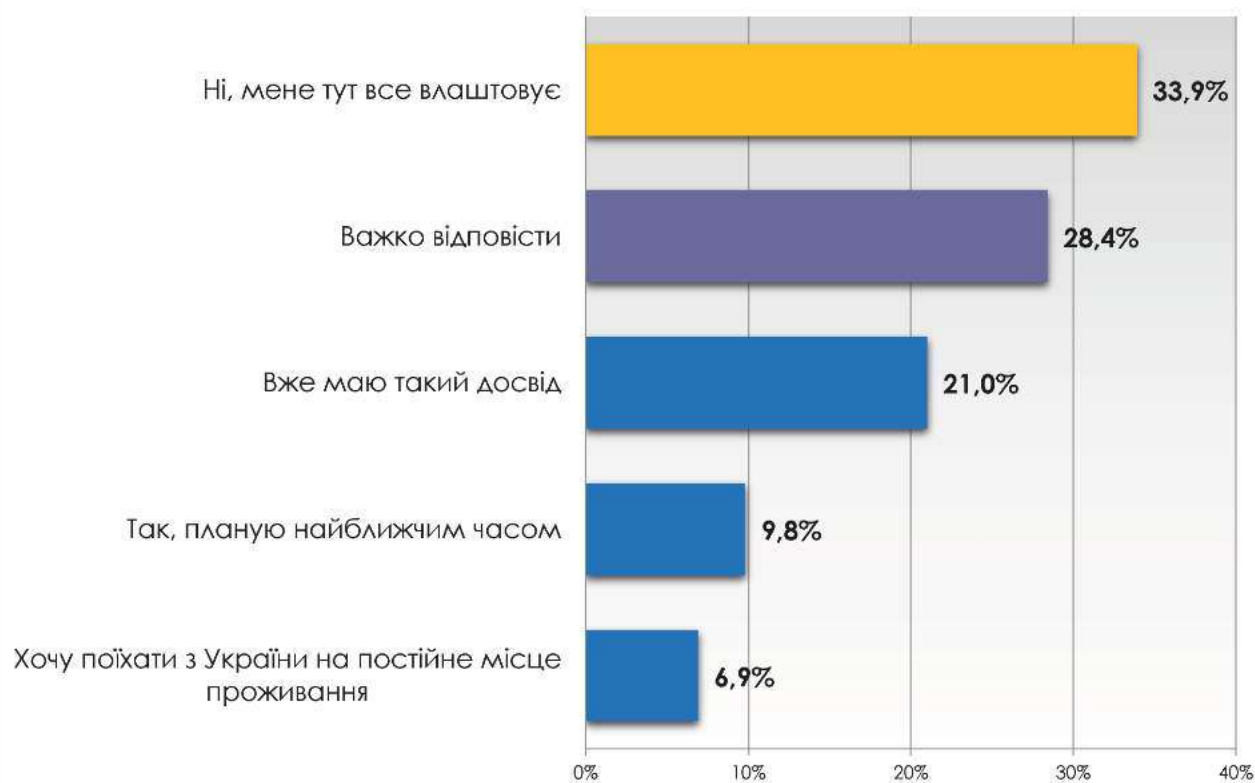

Чи стикалися Ви або члени Вашої родини з наступними наслідками епідемії коронавірусу?

(Можливі кілька варіантів відповіді)

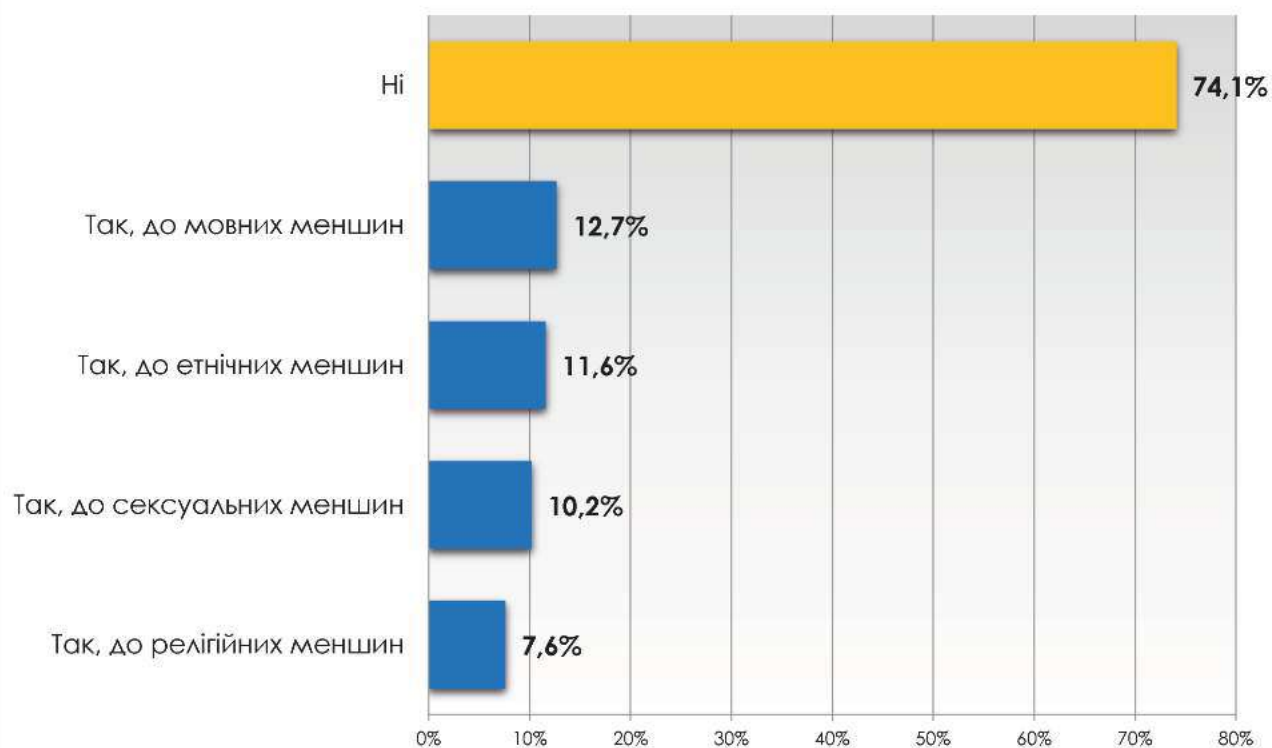

Чи замислювалися Ви про можливість поїхати на заробітки за кордон?

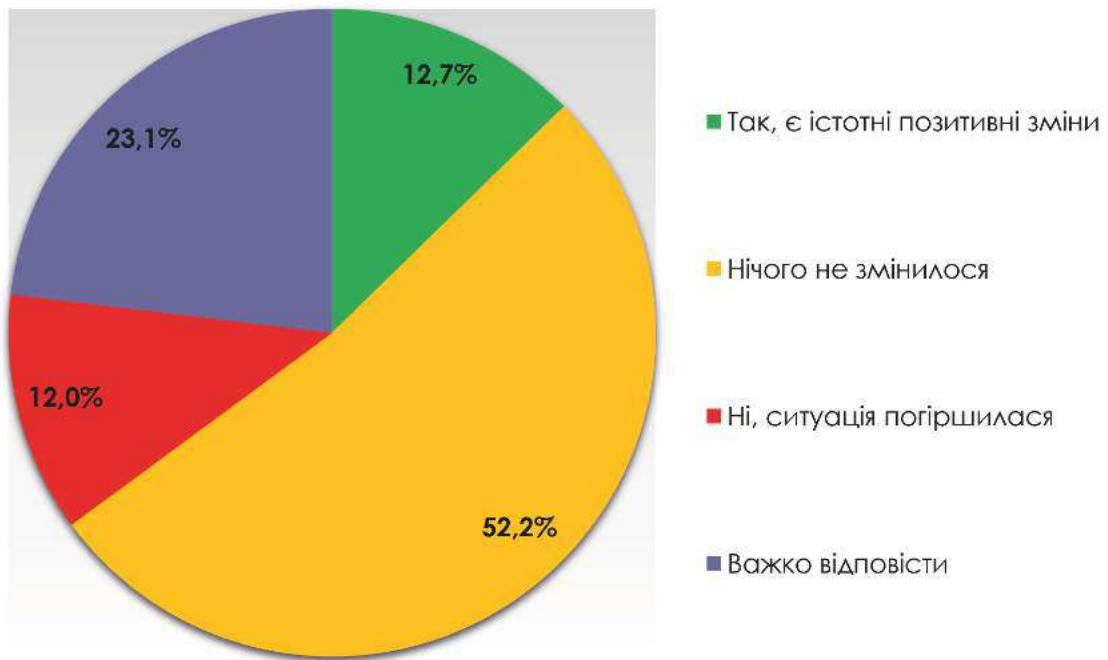

Чи стикалися Ви останнім часом з нетолерантним ставленням до меншин?

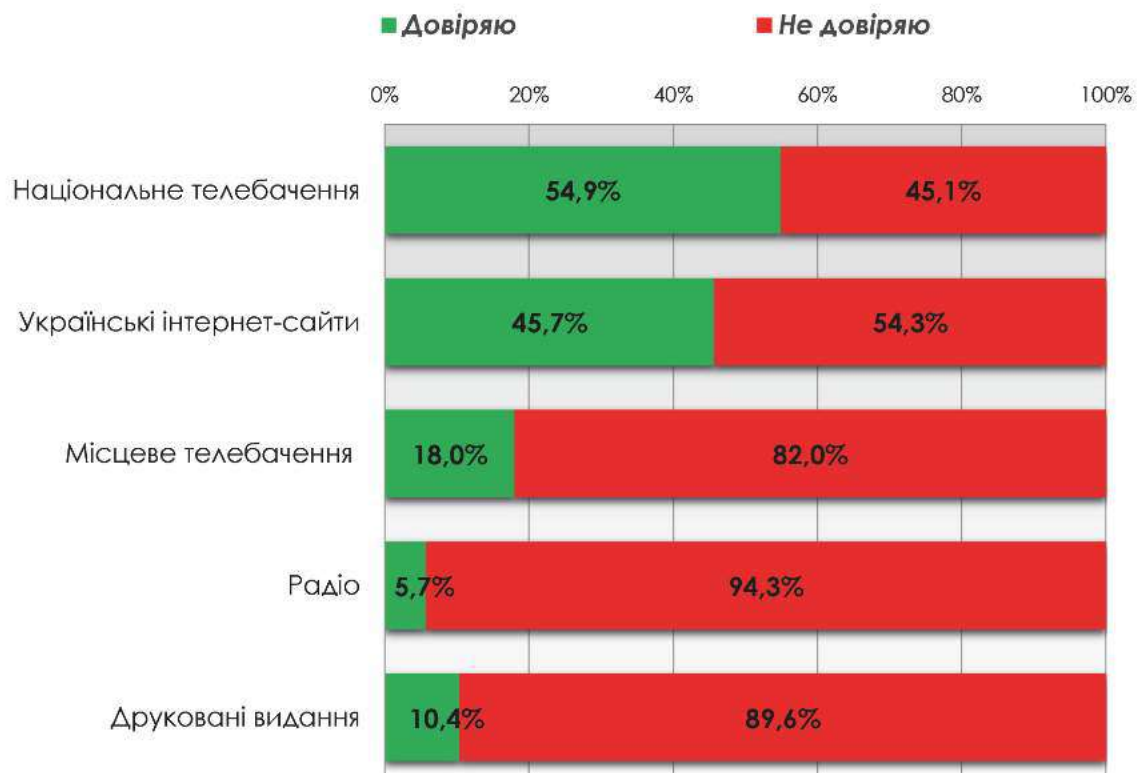
(Можливі кілька варіантів відповіді)

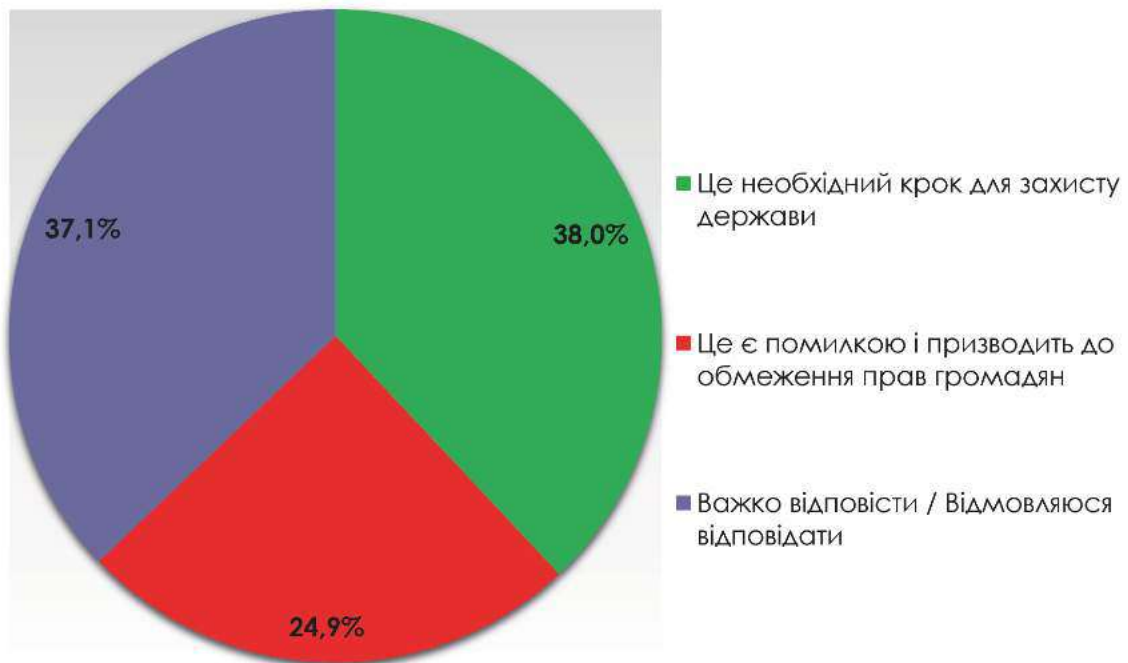
Чи відчуваєте Ви зміни у своєму населеному пункті після реформи децентралізації?

Яким ЗМІ (каналам комунікації) Ви довіряєте найбільше?

Як Ви ставитеся до заборони російських ЗМІ і соціальних мереж в Україні?

Якби референдум щодо вступу України в НАТО проводився найближчим часом, як би Ви проголосували?

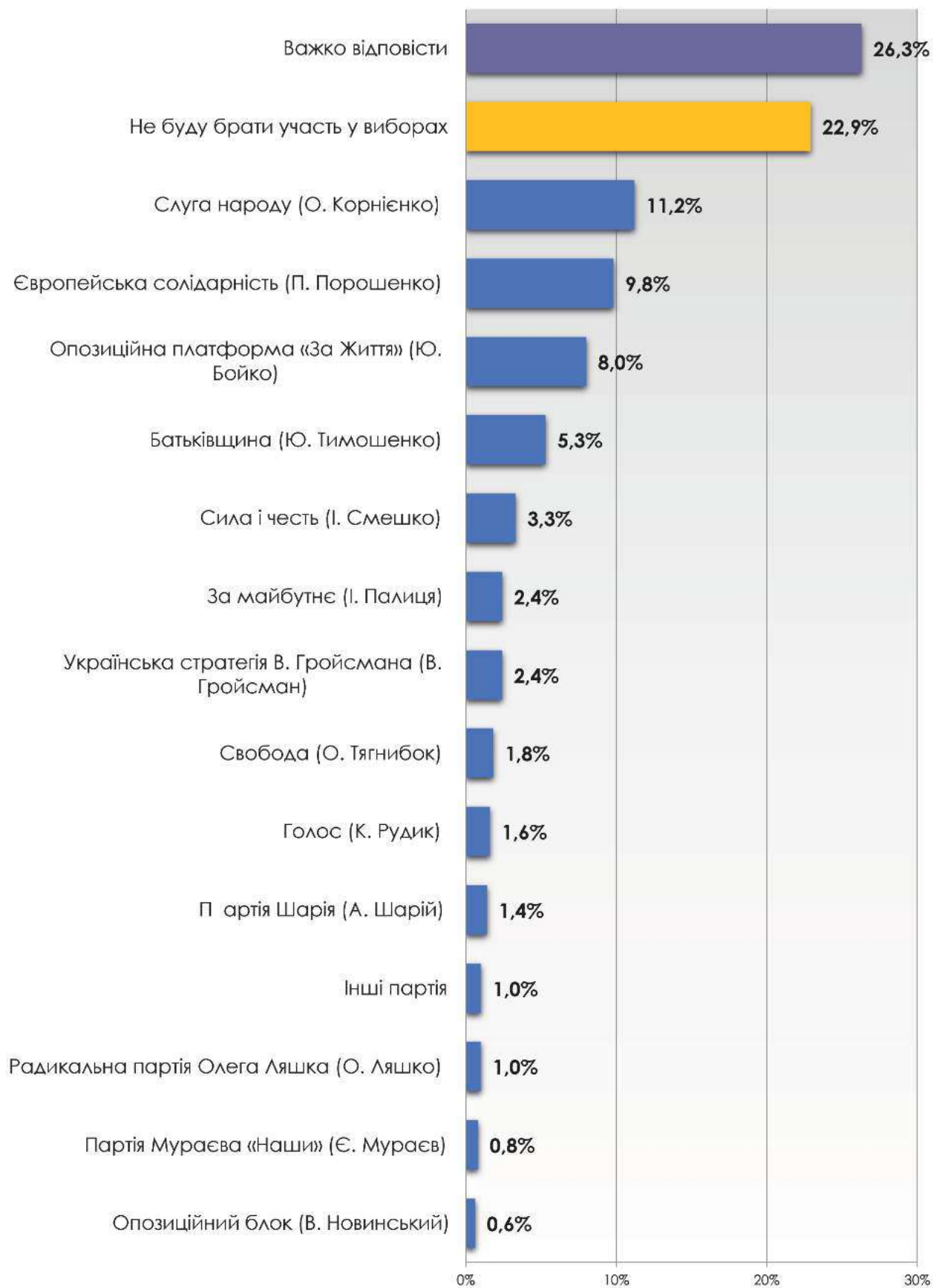
Оцініть своє ставлення до наступних країн і міжнародних організацій
(за шкалою від 1 до 10, де 1 - найгірший показник, а 10 - найкращий)

Оцініть своє ставлення до наступних політичних і громадських діячів

Якби парламентські вибори відбувалися у найближчу неділю, за яку із вказаних партій Ви б проголосували?

УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТИР: ВИКЛИКИ ДЛЯ ХАРКІВЩИНИ

Харківська область – індустріально-аграрний регіон на Сході України, що межує з Російською Федерацією та зоною проведення Операції об'єднаних сил. Через цей факт, а також через активні зусилля РФ у збереженні гібридного впливу на території, безпекова ситуація на Харківщині залишається складною.

Регіональні проблеми

Проблеми безпеки на Харківщині стосуються передусім наближеності області до кордону з Російською Федерацією і збереженням **загрози військової інтервенції** та ризиків виникнення провокацій. Подекуди зустрічаються випадки транскордонної злочинності (контрабанда товарів).

Реформа децентралізації в області місцями не принесла суттєвих позитивних змін; натомість залишаються актуальними проблеми з наповненістю бюджетів на місцях, із прозорістю їхнього цільового використання (зберігається корупція та непотизм у процесах реалізації місцевих бюджетів). У цілому більше половини опитуваних респондентів (64,4%) зазначили, що не відчувають змін у своїх населених пунктах після проведеної реформи децентралізації. Наразі проблемними питаннями у цій сфері є ефективність роботи районних рад, асиметричний розвиток громад, подекуди відсутність налагодженої комунікації між райдержадміністраціями та

ОТГ Сама реформа сприймається на місцевому рівні достатньо суперечливо – передусім, через звичну для місцевих мешканців роль і функції районних адміністрацій в системі управління, які наразі залишаються недостатньо визначеними і зрозумілими.

Серед мешканців регіону переважає суперечливе ставлення до перспектив розвитку районів після завершення реформи децентралізації – в першу чергу, саме через проблеми із браком коштів у місцевих бюджетах. Існує попит на надання компенсацій та субвенцій з державного бюджету для вирішення окремих проблем на локальному рівні.

Негативно сприймається і **медична реформа** – попри часткове вирішення проблем із чергами в медичних закладах ситуація із якістю надання медичних послуг в області не змінилася. Актуальною в даному контексті залишається і проблема із забезпеченням ліками соціально вразливих верств населення (дітей, учасників АТО/ООС). Дані соціологічного опитування демонструють негативну оцінку якості надання медичних послуг після реформи системи охорони здоров'я (на рівні 56,8%), у той час як майже третина (27%) респондентів зазначила про відсутність жодних змін.

У системі управління подекуди спостерігається **«консервація» (закритість) влади і збереження впливу старої еліти** на всі процеси регіонального та місцевого значення. При цьому населення демонструє схильність до сталості та стабільності у політичній кон'юктурі на місцевому рівні, проявляючи **низький рівень залученості** до можливих змін через вибори і громадську активність. Відповідні тенденції підтверджуються і даними соціологічного дослідження, в рамках якого близько половини опитуваних на Харківщині (44,4%) не бачать жодних проблем і протиріч у своїх населених пунктах (24% респондентів вказали на наявність політичних конфліктів).

Відсутнім є суспільний запит на відповідну зміну еліт через **низький рівень довіри до потенційних нових кадрів**, що частково пояснюється розчаруванням від нереалізованих змін після приходу нової влади з 2019 року.

Патерналістські погляди населення і низька політична активність проявляються у **збереженні образу «міцного господарника»** як найбільш привабливої політичної постаті для управління на місцях. Громадська активність також залишається на низькому рівні; при цьому в органах місцевого самоврядування спостерігається відсутність розуміння перспектив і потенціалу використання громадського сектору для вирішення питань локального значення. Натомість відчутний **низький рівень довіри і підтримки центральної влади** через асоціацію з неспроможністю і небажанням відповідних органів реалізувати наявний в Україні людський, інфраструктурний і промисловий потенціал. Недовірою користуються і правоохоронні структури, суди і прокуратура через випадки заангажованості відповідних установ. Відповідні погляди підтверджуються оцінками рівня довіри опитуваних до певних інститутів, де найменшою популярністю

користуються суди (на рівні 12%), митниця (12,5%), Кабінет Міністрів (близько 13%), Верховна Рада (15%) і прокуратура (18%).

Суперечливим є ставлення місцевих мешканців до нововведеної **реформи ринку сільськогосподарської землі** в Україні. Населення стурбоване питаннями можливості продажу земельних ділянок (зокрема – іноземцям), однак при цьому підкреслюється невдоволення нинішньою експлуатацією орендованої землі фермерами. Переважає негативне сприйняття процесів приватизації землі, корисних копалин і природних ресурсів представниками бізнес-еліти. Спостерігається низький рівень юридичної обізнаності та зацікавленості місцевих мешканців в отриманні інформації щодо можливостей відкриття відповідного ринку та питань щодо ціноутворення.

Соціально-економічні умови розвитку регіону демонструють наявність таких проблем як банкрутство і закриття великих стратегічних підприємств без перспектив до модернізації та пошуку нових ринків збуту; поширенням явища безробіття та масового відтоку кваліфікованих кадрів; незадовільного рівня соціального захисту (неефективності роботи соціальних служб на місцях) тощо. Населення регіону стурбоване питаннями збільшення комунальних тарифів і виплат пенсій, відсутністю задовільної кількості робочих місць для молодих кадрів (у тому числі, через аграрне спрямування економічного розвитку регіону).

Іншою актуальною проблемою для жителів Харківщини є **незадовільний стан транспортної інфраструктури** у віддалених населених пунктах (зокрема, в сільській місцевості). У зв'язку з цим відсутній повноцінний доступ до медичних закладів для жителів з відповідних районів. Поганий стан доріг обласного та місцевого значення впливає на здатність правоохоронних служб, ДСНС і медиків оперативно реагувати на виклики і вчасно доїжджати до місць інцидентів.

Поширення явища внутрішньої та зовнішньої **трудової міграції** стосується здебільшого молодого населення. Через це у віддалених від обласного центру районах помітним є **демографічний дисбаланс**. Серед популярних напрямків трудової міграції до 2014 року були великі міста РФ, нині перевагою користуються країни Європейського Союзу (переважно Польща, Чехія, Німеччина). За даними соціологічного опитування близько третини респондентів або вже мають досвід виїзду на заробітки за кордон, або хочуть виїхати на роботу / постійне місце проживання з України.

У цілому серед місцевих жителів стійким залишається запит на **відособленість, «окремості» регіону** у порівнянні з іншими областями України; несприйняття динаміки внутрішньополітичних процесів у державі та зовнішньополітичних трансформацій країни після подій 2014 року. Населення регіону демонструє **вразливість до наявних спекуляцій** в інформаційному просторі.

Загальний рівень зацікавленості населення регіону у внутрішніх і зовнішніх політичних процесах в Україні залишається на низькому рівні. Мешканці області здебільшого турбуються питаннями соціально-економічного характеру, пов'язані із налагодженням стабільних умов життя, забезпеченням робочими місцями, виплатою зарплат і наданням медичних послуг. Пасивність, аполітичність і низький рівень політичної культури та обізнаності пояснюється частково і **низькою мобільністю мешканців регіону**, зокрема у віддалених районах області.

В регіональному інформаційному просторі довірою користуються телебачення (на рівні 61%) та інтернет-ЗМІ (на рівні 45,8%). Серед вітчизняних телевізійних каналів популярними є «Інтер», «1+1», «Україна», «СТБ», «ICTV», «Новий канал»; серед українських інтернет-видань – «ТСН.ua», «УНІАН», «Обозреватель», «Вести», «Сегодня», «Страна.ua», «Гордон» та інші.

Зовнішній вплив

Російська Федерація зберігає значний вплив на регіональні та локальні процеси на Харківщині через низку інструментів:

- **Мережі російської агентури впливу** на місцях (представлені локальними осередками політичних партій, заангажованих на співробітництво з Москвою);
- Торгівельно-економічні, фінансові та особистісні **зв'язки місцевих бізнесових еліт з Росією**;
- Поширення **російського і проросійського контенту** у регіональному інформаційному середовищі.

Відповідні умови формують ситуацію **відсутності відчуття загрози з боку РФ** серед мешканців прикордонних районів попри їхню наближеність до державного кордону з Росією. Серед місцевого населення на побутовому рівні спостерігається збереження здебільшого нейтрального і спокійного ставлення до російських громадян і до Росії в цілому; особливого антагонізму до пересічних росіян немає. Відзначаються погляди щодо необхідності відокремлення образу держави / режиму та простого населення. При цьому переважає негативне сприйняття поширення антиросійських настроїв в українському суспільстві, зокрема за роки діяльності попередньої влади.

Масова **поширеність доступу до російських телевізійних каналів** і їхня популярність серед місцевих жителів пояснюється збереженням **стійких зв'язків з РФ** (родинно-дружніх і торговельно-економічних) а також ностальгією за радянським минулим (що особливо відчувається через демографічні перекося). Відповідна ситуація створює умови для наявності стійкого та незмінного **ядерного електорату проросійських політичних сил** в Україні серед окремих категорій (у тому числі, вікових) жителів області. За даними соціологічного опитування серед політичних партій, за які б

проголосували респонденти на найближчих виборах, лідерство Опозиційна платформа – «За життя» (17,8%).

Окремою проблемою є поширення серед місцевих мешканців відчуття репрезентації власних поглядів на проросійських каналах. Присутня асоціація з відповідними джерелами інформації як такими, що виступають рупором **альтернативних проукраїнській «радикальній» риториці поглядів**. Обмеження економічних, логістичних, торговельних, культурних та інформаційних зв'язків України з Росією після 2014 року сприймається жителями негативно. Це виражається і у ставленні населення до заборони російських ЗМІ та соцмереж в Україні – 47,2% опитуваних назвали відповідну заборону помилкою, у той час як 27,4% респондентів сприймають цей крок як необхідний для захисту держави.

Враховуючи загальний інформаційний фон у регіоні, значна частина місцевого населення формує погляди на зовнішньополітичні орієнтації України крізь **призму російських нарративів**. Разом з тим, варто відзначити зниження загальної привабливості та іміджевих позицій Росії у сприйнятті громадян – країна є лідером антирейтингу в оцінці ставлення респондентів до певних держав і міжнародних організацій – найнижчі бали (1-4) їй поставили близько половини опитуваних (45%). При цьому на другому і третьому місцях за негативними оцінками серед опитуваних – НАТО і США (негативним чином їх оцінили відповідно 41% і 28% респондентів).

Низький рівень підтримки євроатлантичної інтеграції України серед місцевого населення обумовлюється відсутністю розуміння реальних результатів від членства України у відповідних структурах. Натомість розповсюдженими є радянські (нині – російські) **міфи і стереотипи щодо НАТО**. Альянс асоціюється з агресивним блоком і локальними військовими конфліктами, а членство України в ньому – із дорогим процесом, який може завдати суттєвих збитків державному бюджету. Відповідне ставлення підтверджується результатами соціологічного опитування, де 43% респондентів виступають проти ідеї вступу України в НАТО (за – 31,2% опитуваних).

Образ Європи для місцевих мешканців носить суперечливий характер – з одного боку, населення приваблює стабільність і рівень економічного розвитку європейських країн; з іншого – спостерігається конфлікт на рівні ціннісних аспектів (місцями зустрічається сприйняття ліберальних цінностей як деструктивних).

Разом з тим, на динаміку у зміні відповідних поглядів та світосприйнятті людей позитивно впливає мобільність населення, виїзди за кордон до країн Європи. Однак в умовах загального низького рівня мобільності жителів у віддалених куточках регіону відповідна зміна у загальному світогляді відбувається повільно.

Локальні проблеми

Вовчанськ. Вовчанськ – місто з населенням близько 18 тис. осіб, відноситься до Чугуївського району Харківської області; розташоване на півночі регіону у безпосередній близькості до кордону з РФ (на відстані 5-6 км).

На локальному рівні спостерігається **невдоволення населенням реформою децентралізації** через відсутність реалізації коштів на вирішення нагальних проблем (на кшталт ремонту доріг) за рахунок місцевих бюджетів. Внаслідок реалізації реформи загострилися і проблеми надання адміністративних послуг – зокрема, через необхідність вирішення бюрократичних питань в районному центрі (Чугуєві), або на рівні області (у Харкові). Відповідний процес є складним для вразливих категорій місцевого населення (людей похилого віку; осіб з інвалідністю), які в умовах необхідності трансферу до районного центру стикаються з **логістичними проблемами**, зокрема через поганий стан доріг.

Відмічається зниження в останній час активності місцевого депутатського корпусу щодо вирішення системних проблем на локальному рівні. Місцеве населення турбують питання **пасивності та низької ефективності роботи міської влади та органів місцевого самоврядування**, передусім у питаннях налагодження комунікації із громадськістю. Це виражається у складності організації прийому представників громадськості у чиновників; неучасті представників місцевого самоврядування у громадських обговореннях тощо. У цілому результати проведених реформ та виборів за останні роки не змінили ситуацію з циркуляцією влади на місцевому рівні.

Попри наближеність міста до російського кордону на побутовому рівні місцеві мешканці **не відчують загрози з боку Російської Федерації**. Не було відчутно занепокоєння відповідною загрозою і в 2014 році. При цьому відмічається **проблема укріплення кордону з РФ** через відсутність розбудови надійних фортифікаційних споруд. Наразі загальна ситуація з безпекою у Вовчанську в цілому задовільна; проте зустрічаються випадки транскордонної злочинності (контрабанди товарів). Відсутні конфліктні ситуації між місцевим населенням і учасниками АТО/ООС.

При цьому серед місцевих жителів спостерігається в цілому **низький рівень оцінки роботи вітчизняних правоохоронних структур**. Суперечливе ставлення спостерігається серед місцевого населення і до сьогодишньої діяльності Збройних сил України – попри високий рівень підтримки громадськість занепокоєна питаннями компетентності окремих представників ЗСУ, ситуацією з військовою дисципліною тощо. Рівень довіри до центральних органів влади (зокрема, до парламенту та уряду) залишається низьким.

У місцевому громадському секторі спостерігаються **проблеми з організацією, узгодженістю та координацією діяльності** (наприклад, у місцевої спілки ветеранів). Місцевих жителів турбують здебільшого **проблеми**

соціально-економічного характеру – наявність робочих місць, ціни на комунальні послуги, виплати пенсій тощо. Актуальним залишається і питання патріотичного виховання молоді, реалізація якого носить здебільшого формальний характер через низьку зацікавленість цією тематикою з боку місцевих органів влади.

Серед місцевого населення поширеним є **суперечливе ставлення до мовного питання в Україні** – з одного боку декларується відсутність мовної проблеми в місті, з іншого – переважає контроверсійна оцінка введення закону про українську мову як державну.

Кількість населення в місті суттєво скоротилася через **несприятливі соціально-економічні умови** – у Вовчанську відсутні перспективи працевлаштування (особливо гострою ця проблема є для соціально вразливих верств населення – ветеранів АТО/ООС, осіб з інвалідністю). Наявність у Вовчанську низки підприємств (агрегатний та олійноекстракційний заводи, взуттєва фабрика, м'ясокомбінат) не сприяє покращенню економічного розвитку через застарілість потужностей і відсутність належного фінансування. Відповідна ситуація сприяє поширенню явища **трудової міграції** – мешканці міста активно виїжджають на заробітки за кордон (раніше популярним напрямком була РФ, нині – країни Європи), а також до обласного центру і смт. Кулиничі. Ведення жорстких карантинних обмежень через поширення в Україні епідемії Covid-19 негативно відбилося на роботі місцевих підприємців – зустрічалися випадки закриття бізнесу.

Актуальною в місті є **проблема з отриманням ветеранами АТО/ООС земельних ділянок** через відсутність сприяння та роз'яснення з боку місцевих адміністративних установ щодо процедури оформлення відповідної документації. Інша проблема стосується наявності бюрократичних перешкод і високої вартості у процедурі оформлення права власності на земельний пай.

Близькість Вовчанська до кордону з РФ обумовлює популярність серед населення міста **російського телебачення**. При цьому серед українських телевізійних каналів популярністю користуються «Інтер» та «Україна» – саме до них у свій час перейшла аудиторія каналів «NewsOne», «ZIK» та «112 Україна» після їхнього закриття. У цілому ж факт припинення мовлення відповідної групи каналів сприймається на рівні місцевого населення здебільшого негативно. Переважає думка щодо необхідності наявності різного роду каналів та джерел інформації для репрезентації різних точок зору і формування власної думки в суспільства. Загалом найбільш популярними джерелами інформації виступають телебачення, новини в мережі Інтернет, рідше – радіо.

Куп'янськ. Куп'янськ – місто, розташоване у північно-східній частині Харківської області, районний центр Куп'янського району з населенням близько 28 тис. осіб.

Серед основних системних проблем на локальному рівні – **незавершена реформа децентралізації**, яка спричинила додаткове навантаження на місцеві бюджети (зокрема, мова йде про ті функції, які раніше мав виконувати центр – надання медичної допомоги, організація маршрутних перевезень тощо). Наразі ж ОТГ не має змоги забезпечувати надання медичних і соціальних послуг населенню виключно за кошти місцевих бюджетів і з використанням матеріально-технічних умов, які дісталися від області та районів у процесі перерозподілу повноважень і власності. Це спричиняє випадки із використанням службовцями на місцях власних коштів для задоволення критичних потреб локального населення (наприклад, придбання комп'ютерів за свій рахунок). При цьому відмічається відсутність належної уваги до вирішення відповідної проблеми з боку місцевого депутатського корпусу, який здебільшого демонструє формальне виконання роботи в місцевих ЗМІ.

Ситуація з **дорожньою інфраструктурою** вирішена частково – центральна траса на Харків відремонтована, однак дороги місцевого значення, які розташовані ближче до кордону, знаходяться у занедбаному

стані. Аналогічно незадовільним є стан з автомобільними шляхами у самому районному центрі. Відповідний стан доріг негативно впливає на **здатність правоохоронних служб і ДСНС оперативно реагувати на виклики** і вчасно доїжджати до місць інцидентів. Логістична проблема відбивається і на медичному забезпеченні. Значна частина з наявних в ОТГ населених пунктів в результаті реалізації медичної реформи залишилися без відповідного обслуговування. Логістичні проблеми в районі стосуються і трансферу учнів із віддалених населених пунктів сільської місцевості до закладів освіти.

Наявна **проблема застарілості житлового фонду** в Куп'янську – з 1994 року в місті ввели в експлуатацію лише один новий житловий будинок. Крім того, актуальною проблемою залишається й відсутність задовільної кількості доступних кредитів для населення.

Характерним для місцевості є **демографічний дисбаланс** – серед 15 тис. мешканців Куп'янського району більшу частину складають люди пенсійного віку, що впливає в цілому на електоральну поведінку та результати виборів. При цьому явка на останніх місцевих виборах була достатньо високою (на рівні 60-70%).

Нова процедура затвердження старост не вплинула суттєво на розклад сил на місцях – затвердженими кандидатурами здебільшого стали представники старих сільських рад. Разом з тим, відмічається поліпшення ситуації з управлінням на локальному рівні та реалізацією нових ідей у тих населених пунктах, де на роль старост були призначені нові обличчя.

Відчуття особистої безпеки в місті залишається на незадовільному рівні через показники злочинності. В районі існує **проблема із кадровим наповненням правоохоронних структур** та їхнім матеріально-технічним забезпеченням (передусім, транспортними засобами). Відповідна ситуація ускладнює ефективність роботи поліції та охоплення і патрулювання всіх територій району. Дещо кращою є ситуація із матеріально-технічним забезпеченням ДСНС (зокрема, пожежних частин), однак залишається питання із обслуговуванням новопридбаних пожежних автомобілів, яке потребує залучення додаткових коштів з місцевого бюджету.

Попри наближеність міста та району до кордону з РФ (близько 40 км) на місцевому рівні не відчувається загрози з боку Росії. Разом з тим, залишаються високими **ризик виникнення провокацій** та погіршення ситуації у зв'язку з можливістю скорочення штату прикордонної служби.

Куп'янськ – великий залізничний і автомобільний вузол Харківської області, на території якого розташовані машинобудівний завод, завод залізобетонних конструкцій, «Метиз», а також великі концерни. Багато інших місцевих підприємств, які обслуговували аграрний сектор за часів СРСР, наразі припинили свою діяльність та не мають **потенційних ринків збуту** для продукції. Окрім промислових підприємств бюджет міста та району наповнюється аграрним сектором. Негативні наслідки від поширення

коронавірусної інфекції населення в основному відчулися у сфері логістики – через обмеження на транспортні пасажирські перевезення.

Разом з тим, в цілому соціально-економічні умови в районі залишаються складними – більшість жителів району представлена малозабезпеченими верствами населення. Несприятливі економічні умови спричиняють **поширення трудової міграції** – жителі міста виїжджають на заробітки до обласного центру, а також за кордон (популярними напрямками є Польща і Німеччина).

Наразі головною проблемою місцевого інформаційного простору є **дисбаланс у розподілі доступу до українського і російського телевізійного контенту**: через цифрове телебачення Т-2 населення може переглядати 32 вітчизняних канали (найбільш популярні – «Інтер» та 1+1), при цьому маючи доступ до 76 російських каналів. Друковані видання на території ОТГ представлені чотирма газетами, які раніше були муніципальними. Актуальною для району та міста є проблема з мобільним покриттям – через географічні умови (особливості рельєфу) відповідні сигнали дуже слабкі, незважаючи на наявність достатньої кількості веж мобільного зв'язку.

Попри низьку політичну і громадську активність у місті спостерігається **збереження зорієнтованості на РФ** (передусім, через досвід роботи в Росії у більшості місцевого населення в минулому). При цьому курс на європейську інтеграцію України не сприймається негативно – на місцевому рівні усвідомлюється потреба в економічному та технологічному розвитку держави за рахунок можливого вступу держави у відповідні структури.

Ізюм. Ізюм – центр однойменного району з населенням близько 47 тис. осіб, який знаходиться на південному сході Харківської області.

Реформа децентралізації на локальному рівні відбувалася із затримками – останні громади були сформовані в останній момент перед місцевими виборами 2019 року. **Повільний процес реалізації реформи** пов'язаний із суб'єктивним фактором – зокрема, проблемами в комунікації та пошуку консенсусу в узгодженні діяльності сільських голів на місцях.

У цілому в районі спостерігається **відсутність політичної активності громадян**, що підтверджується низькою явкою електорату на місцевих виборах (дещо вищими є показники явки на загальнонаціональних виборах – на рівні 30-40%). У виборах здебільшого беруть участь представники старшого покоління, що обумовлюється демографічним чинником – більше половини населення району представлено віковою категорією 50+.

Відчуття особистої безпеки в місті здебільшого на задовільному рівні; люди не стикаються з випадками поширення важких злочинів. Разом з тим, присутній **високий рівень недовіри до судової системи** в державі, зокрема в контексті забезпечення верховенства права.

Ситуація із дорожньою інфраструктурою в районі викликає неоднозначні оцінки – маршрути державного (обласного) значення знаходяться у задовільному стані, у той час як дороги місцевого значення потребують суттєвого залучення коштів з місцевих бюджетів на ремонт. **Проблеми з логістикою у віддалені населені пункти** району негативно відображуються на здатності ДСНС і медичних служб оперативно реагувати на надзвичайні ситуації і добиратися до місць виклику. Наразі медичні служби здатні виконувати свої функції за рахунок надмірної експлуатації транспорту, через що він швидше стає непридатним для використання.

З аналогічними перешкодами стикаються і пожежні служби, чії проблеми з оперативним виїздом на виклик доповнюються відсутністю чітких вимог і стандартів щодо організації добровольчих пожежних частин на рівні ОТГ. Крім того, наявним є брак належної фінансової підтримки відповідного процесу, через що кількість таких пожежних частин в районі зазнає скорочень. У правоохоронних структурах і ДСНС кадрова проблема відсутня, що пояснюється достатньо високим рівнем заробітних плат на відповідних посадах (на рівні 11 тис. грн. при середній зарплаті в місті до 10 тис.грн.).

У порівнянні з іншими наближеними до кордону з РФ районами місцеве населення демонструє більший рівень **занепокоєння питаннями війни** і побоювання можливої ескалації конфлікту. Відповідне ставлення пояснюється **наближеністю міста до зони проведення бойових дій** і досвідом перебування на території штабу АТО. Місцеві мешканці демонструють позитивне ставлення до українських військових у місті, які раніше викликали настороженість, а наразі асоціюються з безпекою. Крім того, поширеним на місцях є волонтерський рух; наразі створюється і система територіальної оборони з числа місцевих жителів, які у 2014-2015 роки були мобілізовані до ЗСУ. Разом з тим, зустрічаються **випадки конфліктів на побутовому рівні**

щодо надання пільг ветеранам АТО/ООС приватними перевізниками (зокрема, через перекладення видатків на пільговиків на місцеві бюджети громад, кожна з яких самостійно ухвалює рішення щодо вирішення питання в умовах браку коштів). В умовах неспроможності громад виплачувати перевізникам компенсацію щодо пільговиків існує потреба у вдосконаленні відповідної процедури на законодавчому рівні із вирішенням проблеми виділення обмеженої кількості пільгових місць.

Основною проблемою соціально-економічного характеру для місцевих жителів виступає **відсутність робочих місць**, що впливає на активізацію міграції населення і збереження триваючої демографічної кризи (останній приріст у кількості населення спостерігався у 2014 році з напливом внутрішньо переміщених осіб). Наразі ж люди (зокрема, молодь) масово виїжджають на заробітки у густонаселені обласні центри (Київ, Харків, Львів), а також за кордон (Польща, Словаччина, Чехія, Нідерланди). Разом з тим, значна частина трудових мігрантів демонструє тенденцію до повернення на постійне місце проживання в регіон.

В Ізюмі присутня велика кількість ветеранів АТО/ООС; процедура отримання статусу учасника бойових дій налагоджена задовільно. При цьому зустрічаються **проблеми з отриманням ветеранами земельних ділянок**, а також із організацією соціальної підтримки і адаптації учасників АТО/ООС, які поступово вирішуються (зокрема, за рахунок роботи центру соціальної підтримки на базі міського війкового комісаріату; організації семінарів із соціальної адаптації і родинної терапії в обласному центрі).

Ізюмський район характеризується здебільшого **аграрною спрямованістю економіки**; при цьому бюджет районного центру наповнюється і за рахунок газової промисловості, приладобудівного заводу, ДП «Ізюмське лісове господарство» тощо. Попри розвинену промисловість в Ізюмі спостерігається **закриття великих підприємств** через відсутність попиту на продукцію (наприклад, тепловозоремонтного заводу).

Серед культур, які масово вирощуються в сільському господарстві, переважають пшениця, соняшник і кукурудза. Обсяги збору врожаю сягають показників 5 тон пшениці з одного гектару (де ціна за одну тонну складає 8 тис. грн.). Таким чином, сезонна робота в аграрному секторі виступає для місцевого населення одним із найбільш прибуткових видів діяльності. Разом з тим, залишаються побоювання щодо **ризиків тиску на місцевих фермерів з боку аграрних холдингів**.

У цілому стан соціально-економічного розвитку району характеризується **нестабільністю доходів місцевого населення** – зарплати носять здебільшого сезонний характер і залежать від посівної кампанії та зборів врожаю. Попри те, що формальний рівень безробіття становить незначний відсоток (5-7%), фактично відповідні показники значно вище (сягають 15-20%). Частково **відсутність належної кількості робочих місць** пояснюється і

процесами модернізації та механізації сільськогосподарських підприємств, у результаті чого знижується потреба у працівниках. Іншою проблемою для регіону є ризики зростання інфляції, яка вплине на доходи громадян. Негативні наслідки в результаті запровадження карантину через поширення Covid-19 стосувалися здебільшого малого бізнесу, передусім – сфери обслуговування в місті. Багато малих підприємств змушені були припинити діяльність і не змогли її відновити в повному обсязі після послаблення жорстких карантинних обмежень.

Актуальною проблемою залишається збереження навантаження на транспортну інфраструктуру Ізюму через **транзитний характер міста**. Відкритим є і питання **нереалізованого туристичного потенціалу** регіону в умовах відсутності належного залучення інвестицій і налагодження логістичних маршрутів до віддалених районів.

Інформаційне середовище району представлене ЗМІ, які здебільшого знаходяться під контролем місцевих органів влади. Серед основних джерел інформації переважають телебачення та мережа Інтернет (групи в Facebook); рідше – друковані видання (газети) і радіо. При цьому місцеві телевізійні канали не користуються популярністю, на відміну від **контенту російського телебачення**, до якого зберігається доступ. У цілому місцеве населення демонструє **низький рівень довіри до ЗМІ** в Україні через їхню підконтрольність окремим представникам великих бізнес-кіл. За таких умов існує попит на запуск громадського телебачення.

Рекомендації:

З метою покращення безпекового клімату в регіоні та нівелювання впливу деструктивних чинників його розвитку пропонується:

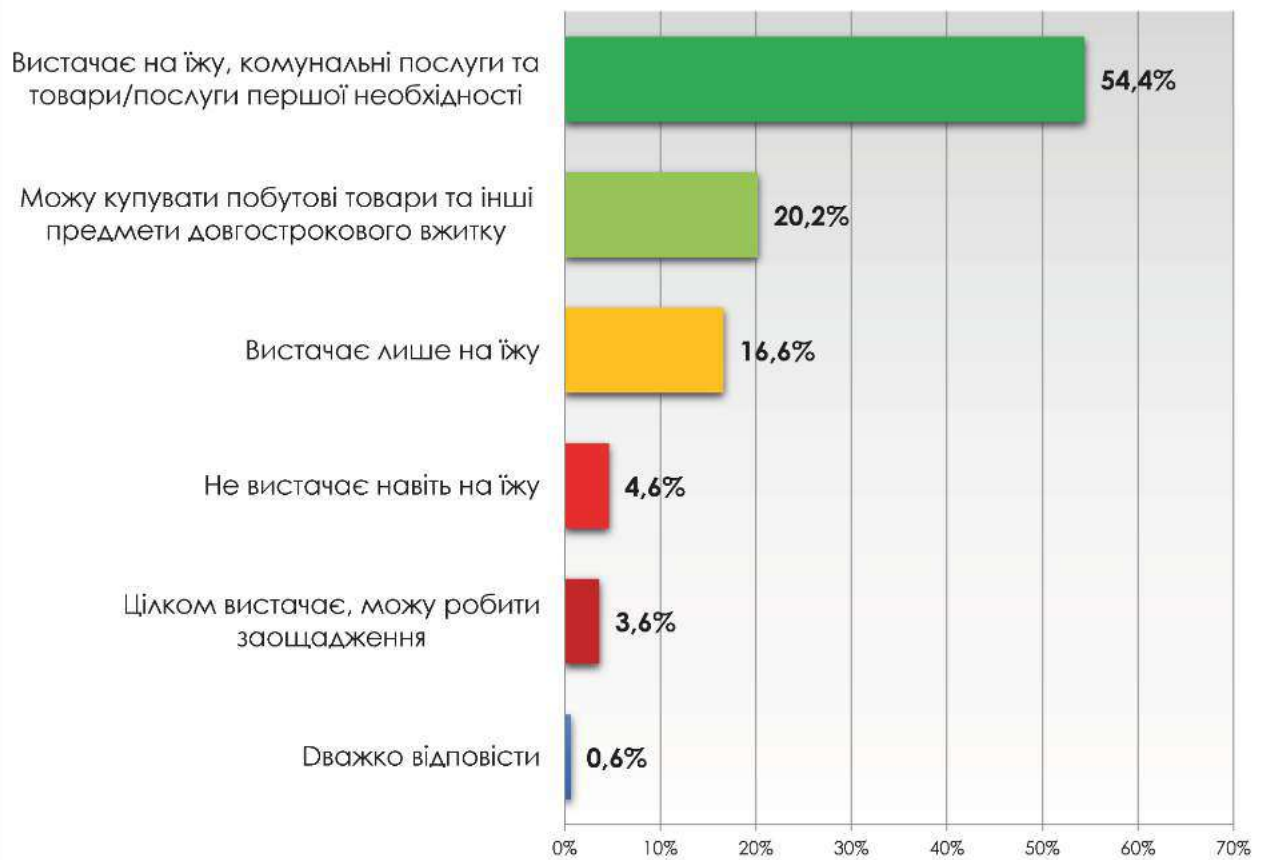
- Посилити обороноздатність регіону за рахунок зведення і укріплення фортифікаційних споруд на кордоні; подальшої розбудови системи територіальної оборони із залученням ветеранських організацій та добровольчих об'єднань;
- Здійснити профілактичні заходи для боротьби з незаконним обігом зброї;
- Забезпечити запровадження більш системного підходу до оцінки безпеки в регіоні (аналіз та розробка на коротко- і довгострокові перспективи програмних документів щодо стратегічного планування);
- Продовжити процеси децентралізації (максимальне залучення місцевого населення до прийняття рішень, розвитку інфраструктури, фінансового планування розвитку територій);
- Розробити стратегію вирішення інфраструктурних проблем області з урахуванням вже існуючого транзитного значення та потенціалу окремих районів;
- Розробити регіональні програми професійної перепідготовки кадрів у зв'язку із закриттям (скороченням) великих промислових виробництв. Пріоритетними напрямками є сфера послуг, сільське господарство, мале виробництво, самостійна зайнятість, робота на інфраструктурних логістичних проектах, туризм. Окремі програми зайнятості для вікових категорій населення (45+);
- Розробити регіональні програми стимулювання (прості алгоритми, прозорі механізми відкриття бізнесу) малого та середнього бізнесу з урахуванням економічних потреб регіону;
- Забезпечити створення регіональної карти кластерної економіки, що визначатиме розірвані виробничі ланцюги та пропонуватиме їх диверсифікацію;
- Реалізувати регіональну програму будівництва доступного житла, надання податкових пільг для ведення малого бізнесу для вразливих категорій населення;
- Налагодити системну роботу зі спрощення доступу жителів віддалених прикордонних населених пунктів до українського телебачення і покриття мобільного зв'язку;
- Забезпечити ефективну інформаційну політику, спрямовану на нівелювання російського пропагандистського впливу в медіапросторі;
- Активізувати проведення інформаційних, розважальних та культурних заходів з національно-патріотичного виховання, спрямованих на широкі верстви населення (фестивалі, кінофоруми тощо);

- Розробити регіональні програми національно-патріотичного виховання молоді з усуненням радянської традиції із широким залученням різних категорій населення (зокрема, запрошення ветеранів АТО/ООС до участі у заходах на базі місцевих закладів освіти);
- Розвивати необхідну інфраструктуру (на кшталт спортивних майданчиків / смуги перешкод) для забезпечення допризовної і спортивної підготовки місцевої молоді;
- Підвищити рівень інформування населення щодо питань європейської інтеграції та співпраці України з НАТО шляхом розробки цільової локалізованої концепції комунікації європейської та євроатлантичної інтеграції з урахуванням специфіки настроїв місцевого населення; сприяти популяризації європейського та євроатлантичного вектору серед молодого населення (у школах та закладах вищої освіти).

Додаток 2. Харківська область – дані соціологічного дослідження

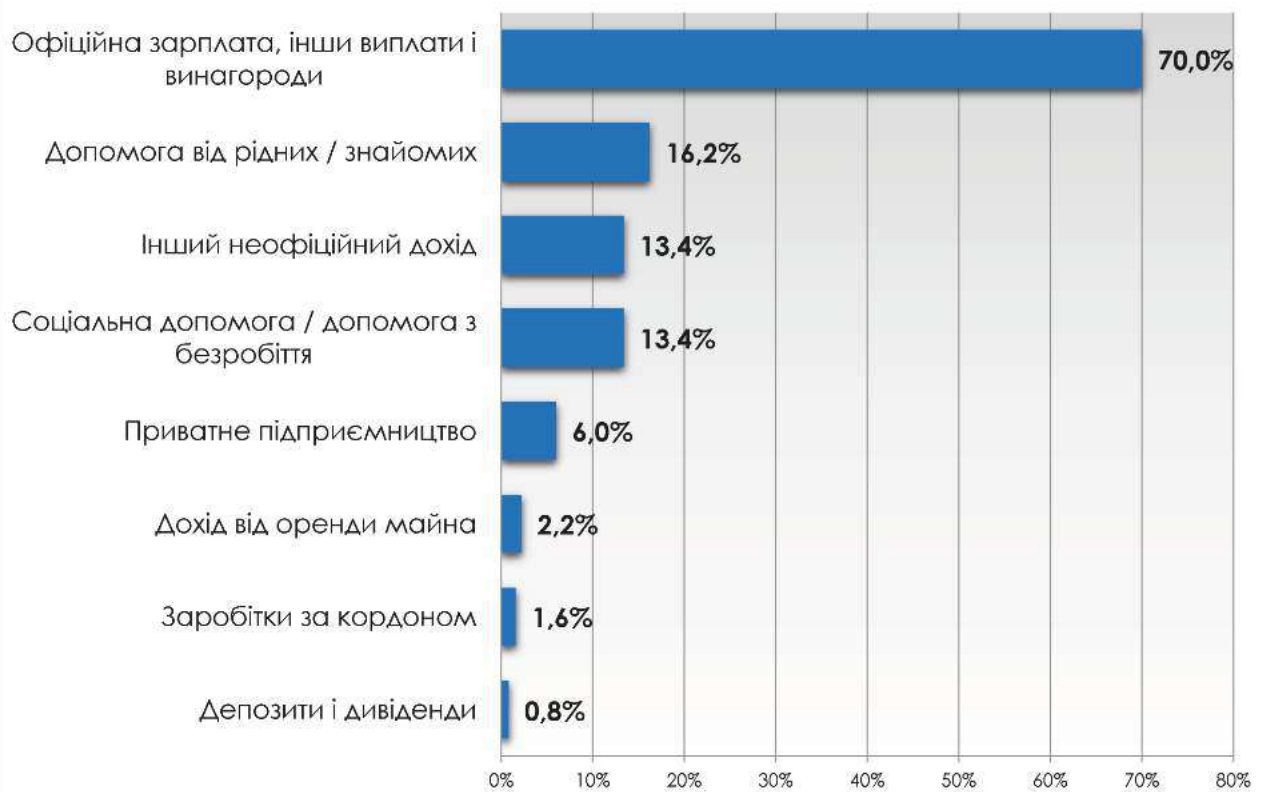

Як Ви оцінюєте свій рівень доходу?

З чого складається Ваш дохід?

(Можливі кілька варіантів відповіді)

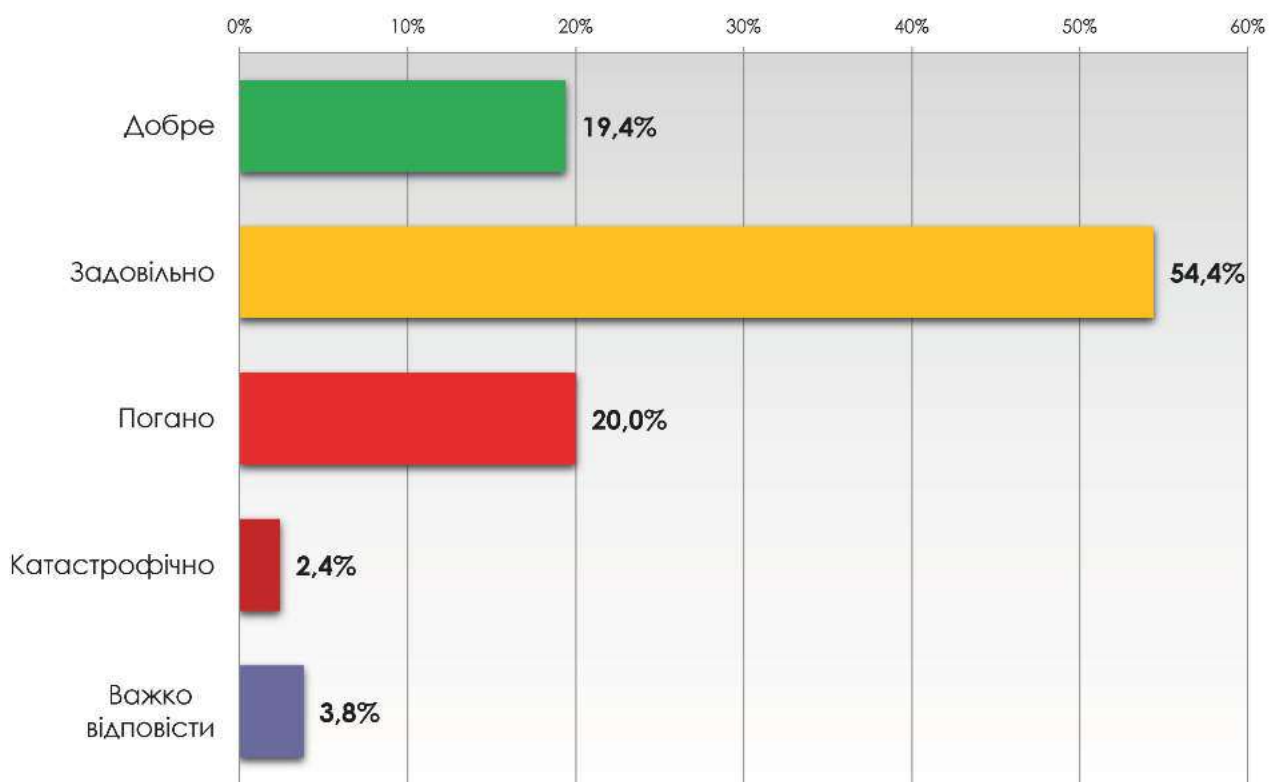

Чи стикалися Ви з проявами корупції?

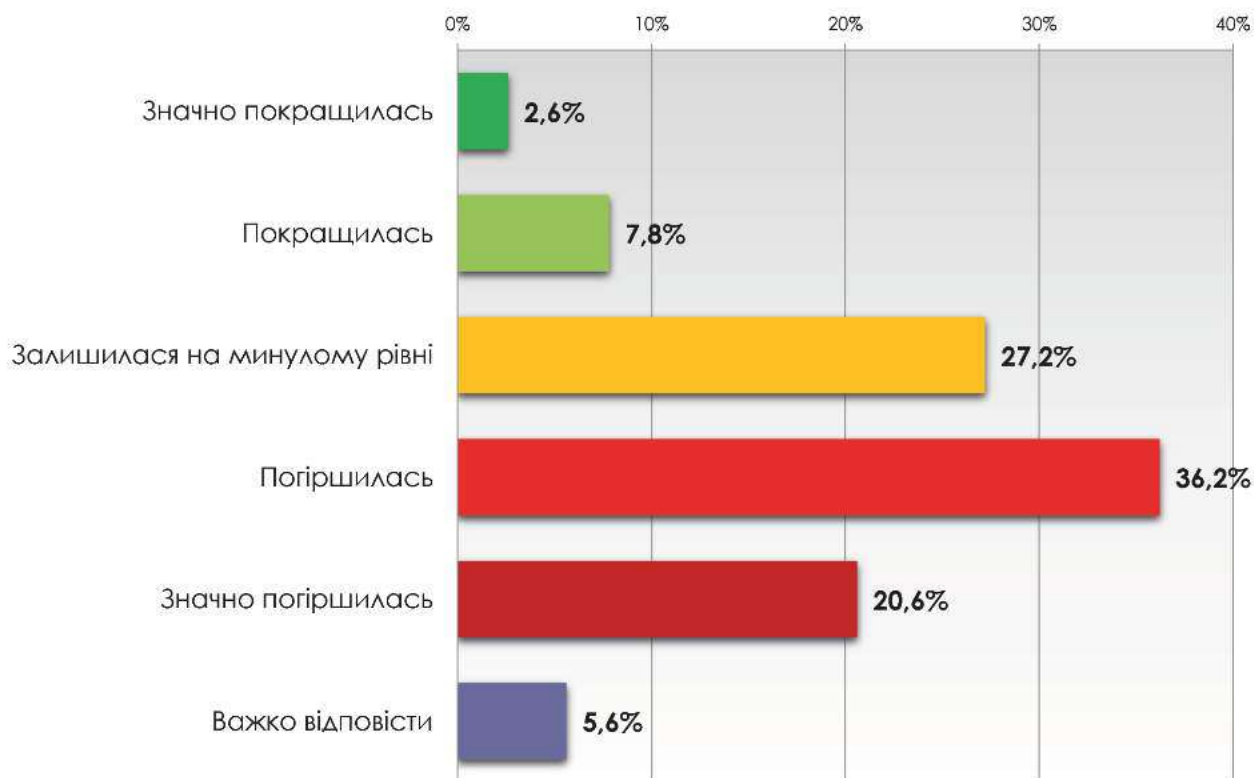
(Можливі кілька варіантів відповіді)

Як Ви оцінюєте стан з екологією у Вашому регіоні?

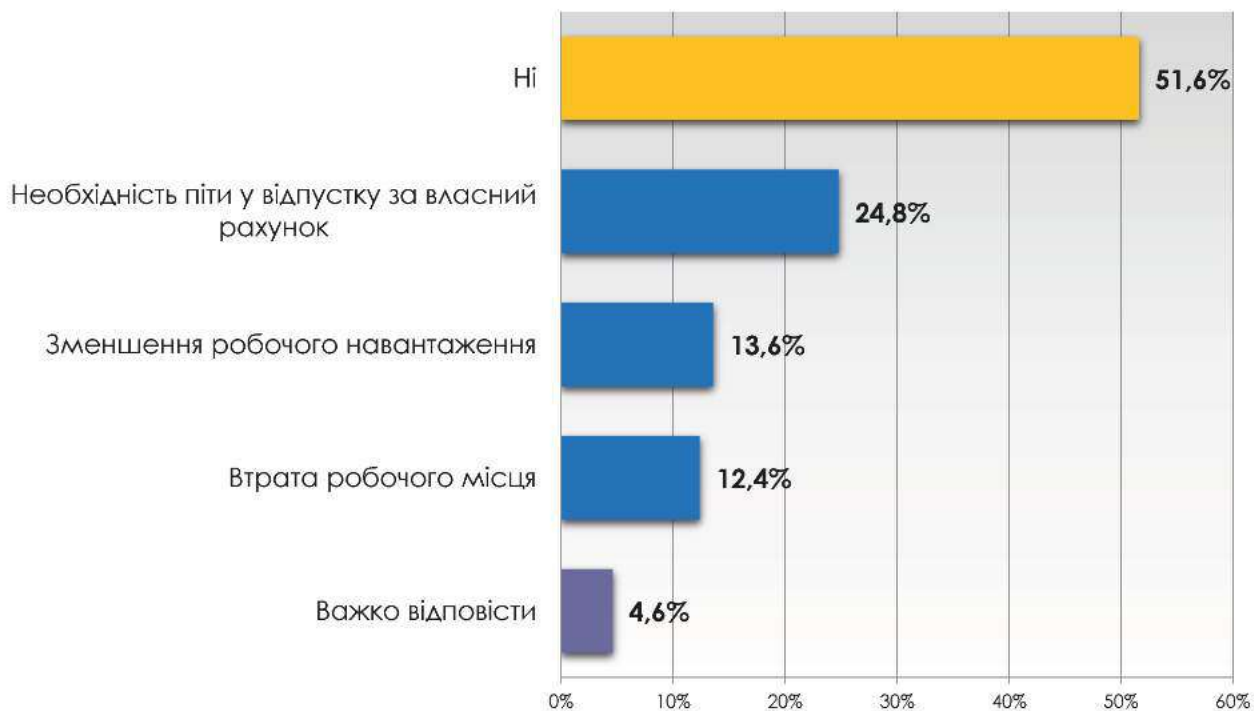

Як змінилася якість надання медичних послуг після реформи системи охорони здоров'я?

Чи стикалися Ви або члени Вашої родини з наступними наслідками епідемії коронавірусу?

(Можливі кілька варіантів відповіді)

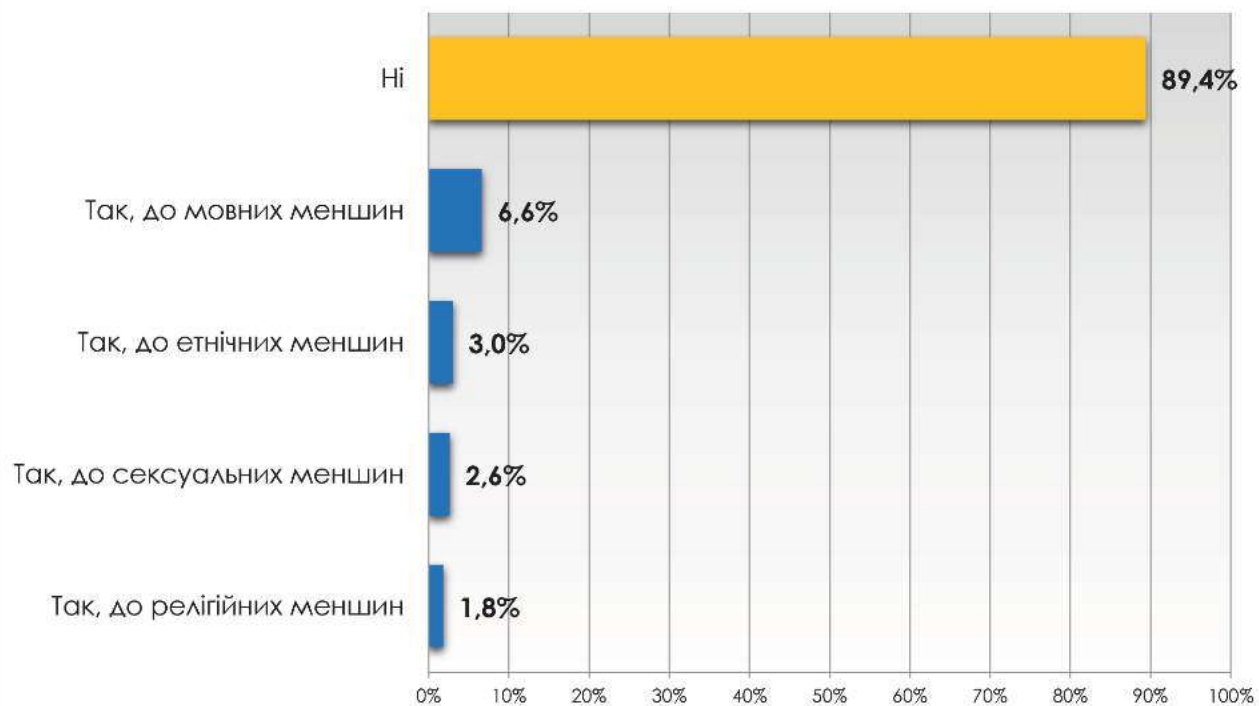

Чи замислювалися Ви поїхати на заробітки за кордон?

Чи стикалися Ви останнім часом з нетолерантним ставленням до меншин?

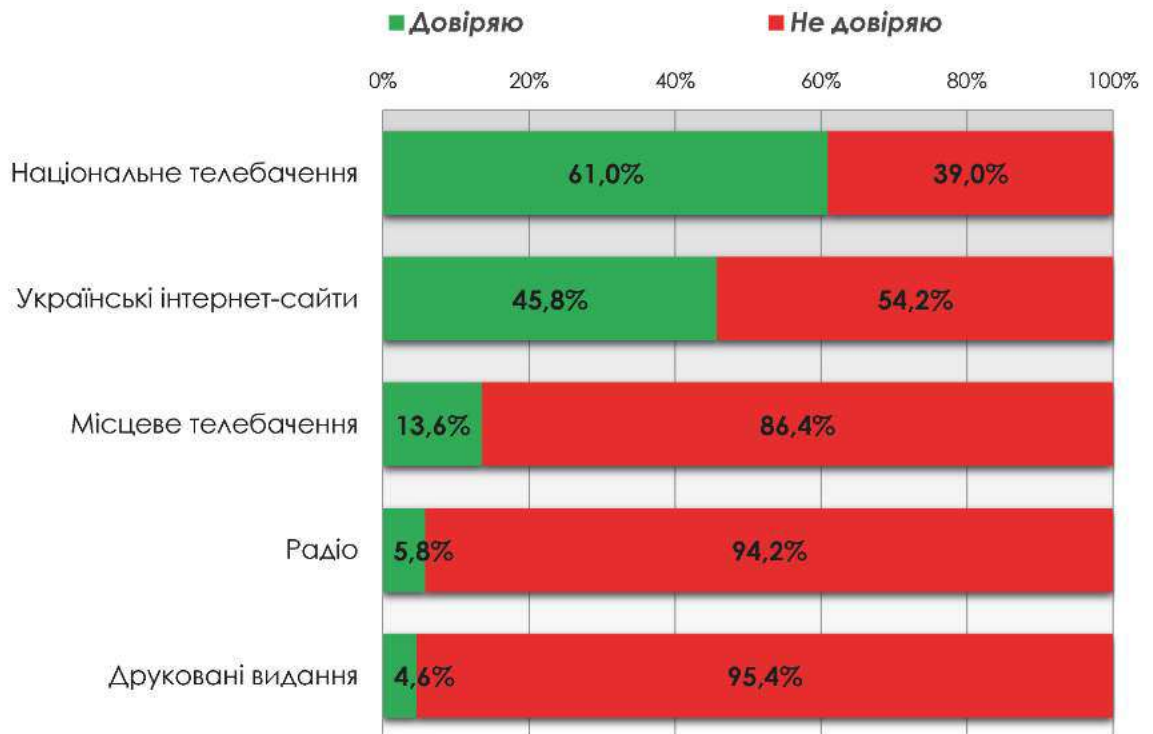
(Можливі кілька варіантів відповіді)

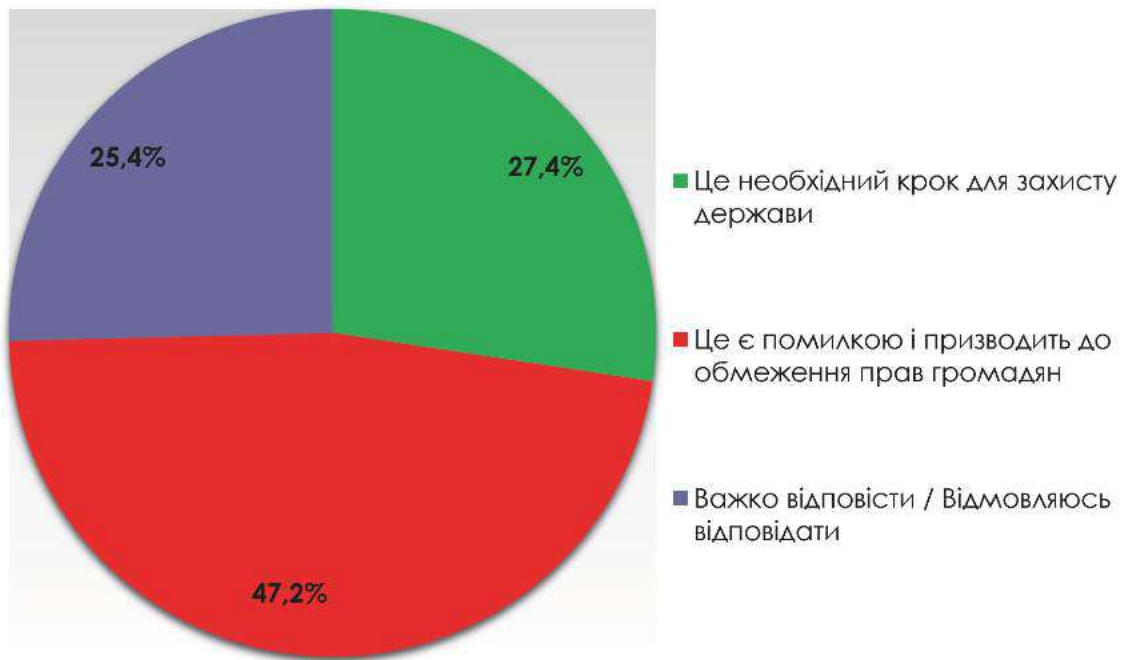
Чи відчуваєте Ви зміни в своєму населеному пункті після реформи децентралізації?

Яким ЗМІ (каналам комунікації) Ви довіряєте найбільше?

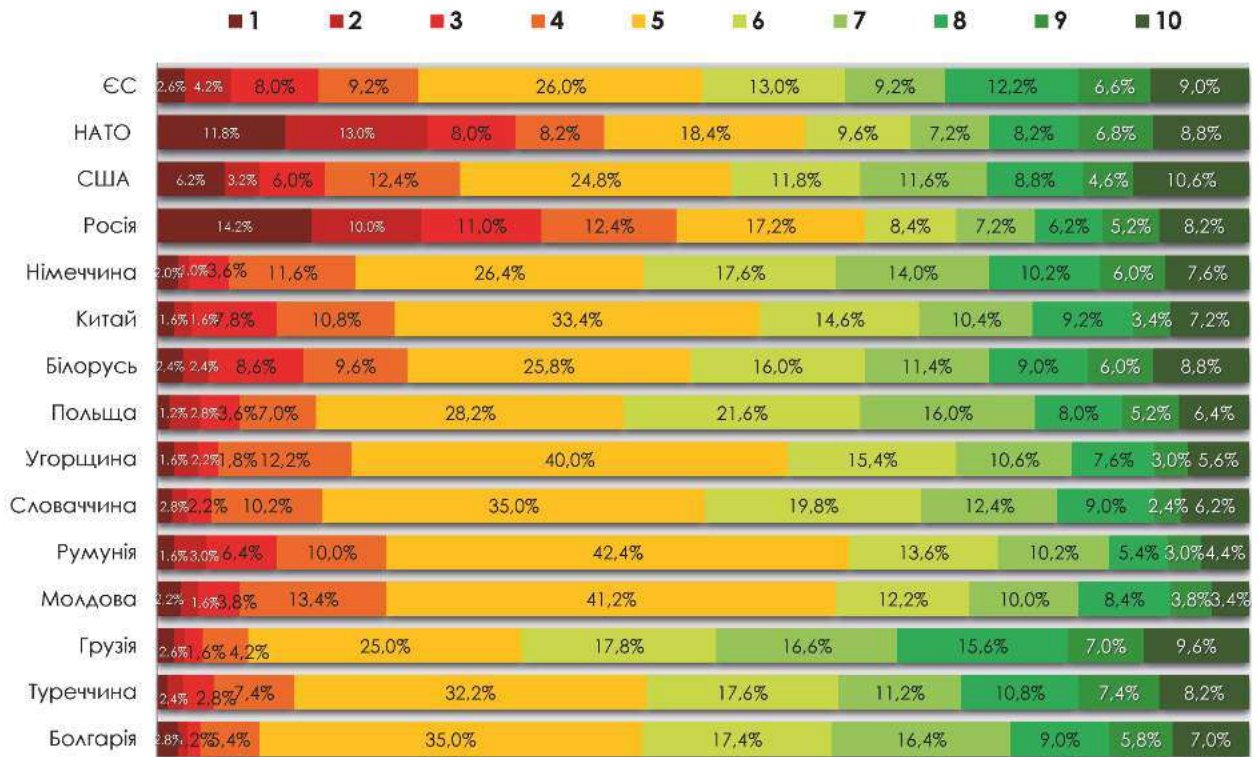
Як Ви ставитеся до заборони російських ЗМІ та соціальних мереж в Україні?

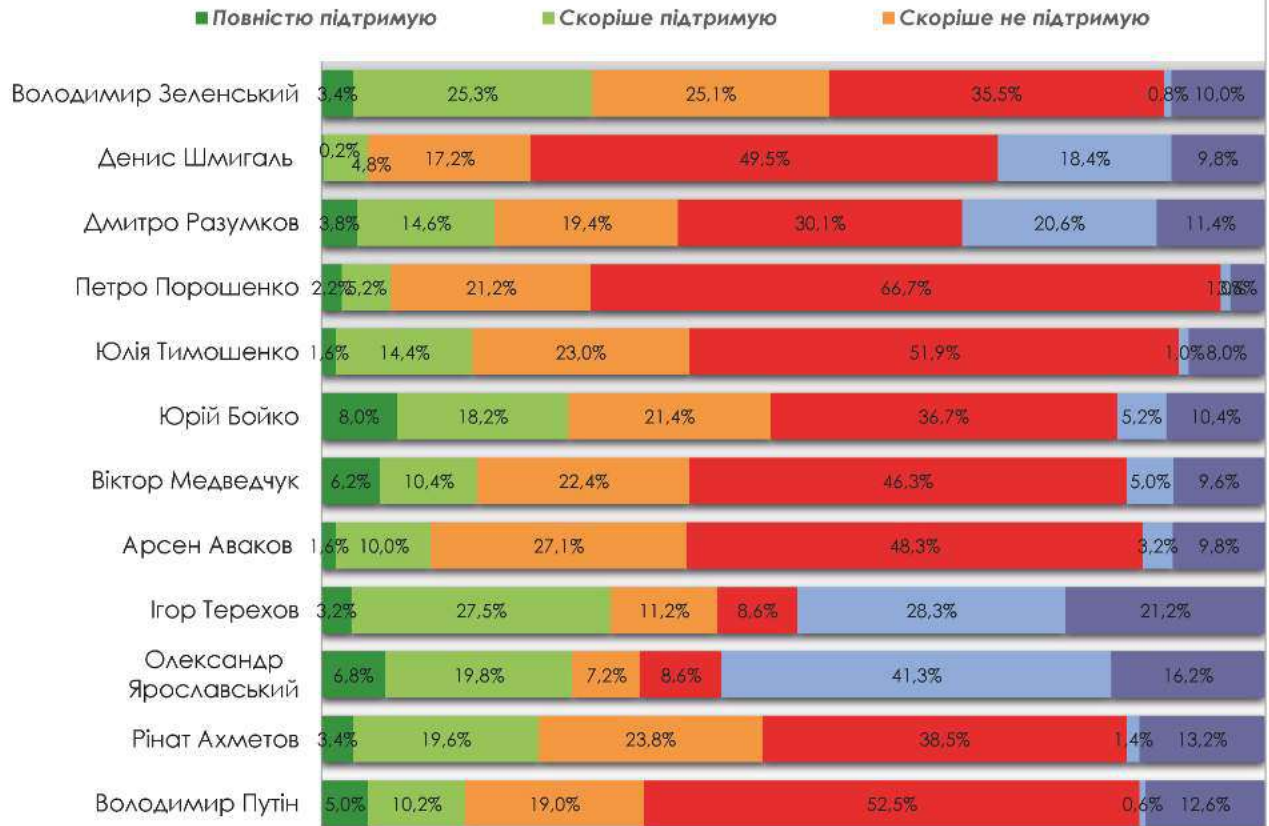
Якби референдум про вступ України в НАТО проводився найближчим часом, як би Ви проголосували?

Оцініть своє ставлення до наступних країн і міжнародних організацій (за шкалою від 1 до 10, де 1 - найгірший показник, а 10 - найкращий)

Оцініть своє ставлення до наступних політичних і громадських діячів

Якби парламентські вибори відбувалися у найближчу неділю, за яку із вказаних партій Ви б проголосували?

